

22

Miramarges

Butlletí dels Estudis Universitaris de Vic

Editorial

Per justificar aquest número de *Miramarges*, íntegrament dedicat al Romanticisme, no-més cal una raó de pes: voler-se afegir al conjunt d'actes i commemoracions que sota el lema «El Segle Romàntic» se celebren des de principis d'any.

«El Segle Romàntic» ha estat una iniciativa engendrada en el si de la Societat Verdaguer –amb seu als EUV– i impulsada per institucions públiques i privades de tot el país. Té com a objectiu promoure durant tot l'any 1995 un seguit d'activitats científiques –entre elles quatre col·loquis–, lúdiques i culturals sobre el segle XIX, a partir de les efemèrides de tres figures de la Renaixença catalana: Jacint Verdaguer i Àngel Guimerà, dels quals es commemora el 150è aniversari del naixement, i Josep Yxart, del qual se celebra el 100è aniversari de la mort.

El Romanticisme ha esdevingut un fenomen cabdal en la vida intel·lectual de l'Europa moderna, igual com el Renaixement ho va ser per a l'Europa clàssica. No en va, el Dr. Joaquim Molas, catedràtic de Literatura Catalana de la Universitat de Barcelona, va dir fa poc al diari «Avui» (25/V/94) que no ens podíem explicar nosaltres mateixos sense explicar el segle XIX. El Romanticisme va ser alguna cosa més que un moviment literari, va ser el marc on es va desenvolupar un segle ple de revolucions: la industrial, la religiosa, la del pensament polític, la de les arts, la dels nacionalismes, la de la ciència, etc.

És dins d'aquesta diversitat que el monogràfic que teniu a les mans ha volgut reflectir alguns dels aspectes diferents del moviment, lligats a les disciplines que s'imparteixen als EUV. En un primer bloc, el Dr. Pere Farrés parla del romanticisme literari en una entrevista realitzada per la professora Maica Bernal i per Mercè Rocafiguera, i informa del IV Col·loqui sobre Verdaguer que tindrà lloc als EUV del 18 al 20 de maig. Dels protagonistes de la Renaixença catalana: Verdaguer, Yxart i Guimerà, en parla el professor Francesc Codina, del Departament de Filologia de l'Escola de Mestres. El professor Joan Carles López, de l'Escola d'Idiomes, parla dels orígens alemanys del Romanticisme i la seva influència a Catalunya, mentre que la Dra. Lluïsa Cotoner, de la Facultat de Traducció i Interpretació, presenta les traduccions com a eina de propagació de la ideologia romàntica. Miquel Pérez, professor d'Art de l'Escola de Mestres, planteja els fonaments romàntics de l'art pictòric.

El segon bloc té un contingut més divers. El professor Josep Burgaya, de l'Escola d'Empresarials, exposa el marc econòmic de la Catalunya del segle XIX; mentre que el professor Antoni Tort, de l'Escola de Mestres, presenta el marc pedagògic i la professora Cinta Sadurní, de l'Escola d'Infermeria, el marc sanitari. Tanca aquest bloc un article de Joaquim Pla, de l'Escola Politècnica, sobre la revolució científica del segle XIX.

Per últim, el Dr. Ramon Pinyol fa una ressenya del llibre de Ricard Torrents *Verdaguer: estudis i aproximacions*, dins la secció «Novetats Editorials».

Sumari

- 1 **Editorial**
- 2 **El Reietó.** Justificació
Entrevista
- 3 **Pere Farrés.** Maica Bernal i Mercè Rocafiguera
- 7 **Verdaguer, Guimerà i Yxart. La culminació de la Renaixença.** Francesc Codina
- 9 **El sentit de la llengua en el moviment romàntic.**
Joan Carles López
- 12 **Algunes anotacions sobre les traduccions castellanes als inicis del Romanticisme.** Lluïsa Cotoner
- 15 **Els orígens del paisatge romàntic.** Miquel Pérez
Economia
- 17 **L'economia catalana en el segle romàntic**
Josep Burgaya
- Pedagogia
- 20 **Amb motiu del «Segle Romàntic». Algunes notes des de la pedagogia.** Antoni Tort
- Infermeria
- 22 **El moviment romàntic: motor d'unes atencions professionalitzades d'infermeria.** M. Cinta Sadurní
- Ciència
- 24 **Del romanticisme de l'espelma a la claror de la bombeta.**
Joaquim Pla
- Novetats editorials
- 28 **Verdaguer: estudis i aproximacions**
Ramon Pinyol

El Reietó

Miquel Tuneu

Consell de redacció: Lourdes Albiac, Josep Burgaya, Mercè Rocafiguera, Maica Bernal, Joan Vancells, Joan Masnou, Xus Ugarte.

Fotografies: Miquel Pérez i Josep Maria Roma (Servei d'Àudio-visuals dels EUV).

Disseny: Eumo Gràfic. **Impressió:** Emegé Indústries Gràfiques. **Dipòsit Legal:** 44.156-1985

Entrevista a Pere Farrés

«El Segle Romàntic és una excusa per aprofundir en l'estudi de la producció literària del segle XIX»

*Maica Bernal, Mercè Rocafiguera

El Dr. Pere Farrés és professor de literatura catalana a la Universitat de Barcelona. Expert en l'obra de Jacint Verdaguer, és membre de la Societat Verdaguer i president del comitè organitzador del IV Col·loqui sobre Verdaguer. En aquesta entrevista, el Dr. Farrés ens parla del Romanticisme i dels actes commemoratius del «Segle Romàntic».

Romanticisme, Renaixença, Europa: tres conceptes que es relacionen? Quin és el veritable sentit del «Segle Romàntic»?

La relació entre els tres termes és absoluta. No és en va que la primera publicació romàntica que existí a Catalunya, a cavall de 1823 i 1824, «El Europeo», seguís el model de «Il Conciliatore» milanès i que els seus redactors fossin dos catalans, dos llombards i un alemany. El Romanticisme estava trasbalsant Europa, especialment Alemanya, la Gran Bretanya i França, des de les acaballes del segle XVIII i posava les bases del pensament i de la cultura modernes; definia un concepte d'home, i d'artista, nou. Quan les condicions polítiques espanyoles, a la fi de l'Absolutisme, ho permeteren, també començà a arrelar a Catalunya. La coincidència, gens casual, del Romanticisme amb la Renaixença no féu sinó afavorir el desenvolupament dels dos moviments, consolidar la llengua i la cultura catalanes en un marc de recuperació nacional i potenciar el desvetllament d'una literatura que, al darrer quart del segle XIX, donava alguns autors i algunes obres, en l'òrbita del Romanticisme i del nou corrent realista, assimilables amb la producció literària europea.

Pere Farrés.

El sentit dels actes de l'any que en diem del «Segle Romàntic»? Fonamentalment és una excusa o, si es vol, un esperó, amb motiu d'escaure's alguns aniversaris d'autors romàntics, per aprofundir en l'estudi i la valo-

ració de la producció literària del segle XIX, encara insuficientment coneguda en alguns dels seus aspectes.

Quin Romanticisme europeu va arribar a Catalunya? Quin va influir més en els autors catalans?

A grans trets, pot afirmar-se que el Romanticisme moderat, més conservador i historicista, és el que més incidí sobre els autors catalans. Això no vol pas dir que no arribés la influència dels corrents més liberals, que aquí exemplificà molt bé un Víctor Balaguer, per exemple, justament un autor a qui es dedica un espai significatiu en els actes acadèmics d'enguany. Aquestes distincions, però, essent certes, sempre són genèriques. Quan s'estudien els autors principals, es veu com tenien un bon coneixement de models europeus prou diversos.

El fet que el IV col·loqui sobre Verdaguer se celebri dins les activitats del «Segle Romàntic» li donarà més transcendència que la que van tenir els col·loquis anteriors?

Ben cert que sí. Els estudis sobre Verdaguer endegats en forma de col·loqui el 1986 i els que han anat apareixent a l'«Anuari Verdaguer» des d'aquell any van propiciar la creació, el 1991, de la Societat Verdaguer, entitat que ha empès la celebració del «Segle Romàntic». Ara bé, aquesta Societat, lluny de centrar-se exclusivament en treballs sobre l'obra de Verdaguer, té entre els seus objectius el d'impulsar l'estudi de la literatura catalana el segle XIX; per això el «Segle Romàntic» abraça un camp d'estudi i difusió més ampli que l'estrictament verdaguerià: teatre, assaig, narrativa i, entre els autors i a més de Verdaguer, Guimerà i Yxart. No hi ha dubte que amb un plantejament d'aquesta amplitud el tractament de qualsevol d'aquests autors i temes és potenciat i reforçat pel conjunt. La figura de cada autor pren el seu sentit ple en el context històric i cultural que li tocà de viure; per això les línies d'investigació sempre han de ser dobles: què aportà l'autor a la seva època i com aquella època condicionà l'autor.

D'altra banda, i des d'un punt de vista estratègic, és evident que els quatre col·loquis d'enguany es beneficien de l'aparat publicitari i de difusió de l'organització general que suposa tot un any dedicat a un gran tema de la història cultural de les terres de parla catalana.

Quines característiques té l'obra literària dels darrers anys de Verdaguer? Per què creu que s'ha de donar a conèixer?

La primera part de la pregunta és millor no arriscar-se a respondre-la ara; esperem les conclusions del col·loqui. El cert és que els fets biogràfics dels deu darrers anys de la vida de Verdaguer han apassionat tant que, fins no fa pas molt, han interessat més que no pas l'obra que va escriure durant aquells anys. Ara, però, estem en condicions d'enfrontar-nos amb garanties a aquella obra i, de fet, ja s'ha començat a fer. No hi ha dubte que l'experiència viscuda pel poeta els darrers anys de la seva vida marca l'obra, però també la marquen unes determinades decisions estrictament literàries que Verdaguer prengué, referent a la direcció que va voler donar a la seva obra, d'acord tant amb els nous corrents literaris com amb les exigències internes de la pròpia obra, decisions que fan que cada un dels llibres d'aquells anys sigui el que és. Tot això és el que esperem que aparegui durant el col·loqui. Donar a conèixer no tant l'obra d'aquells anys, que, a grans trets, ja és coneguda, sinó els estudis sobre aquella obra, és fonamental per reorientar la visió que el lector té de la producció verdagueriana dels anys 90 i especialment per valorar-la en tant que obra literària *tout court*.

Creu que *Flors del calvari* i *Al Cel* són les obres més representatives d'aquesta darrera època, o cal veure-la més globalment?

Aquests dos llibres corresponen, sens dubte, a dues obres majors d'aquells anys, però no són els únics; tan representatius com aquests són *Aires del Montseny*, pel que fa a la poesia, i *En defensa pròpia*, pel que fa a la prosa. Això sense ignorar la troballa que ha donat a conèixer fa poc Ricard Torrents, un poema llarg titulat *La Pomerola*, que Torrents qualifica de «text d'antologia» i «un dels títols majors de la darrera època del poeta». Amb tot, cal plantejar-nos el conjunt d'obres d'aquells anys per veure fins a quin punt Verdaguer està lligant caps, alguns abandonats molts anys enrera, fins a quin punt i amb quina intenció està completant ideològicament i formalment la seva obra.

Coincidint amb la celebració de l'any del «Segle Romàntic» apareixen i apareixeran moltes publica-

cions noves. Un dels fenòmens més importants és la publicació dels primers volums de l'edició crítica de l'obra completa de Jacint Verdaguer. Quina importància té aquest fet?

Decisiva. Catalunya té pendent aquest deute amb Verdaguer, l'autor més important del segle XIX i un dels cinc o sis poetes més sòlids de la nostra literatura contemporània. Si realment és un clàssic, ha de tenir una edició crítica rigorosa de tota la seva obra, una edició que, alhora que posi al descobert la gènesi i la construcció del text, serveixi de base a les edicions divulgatives dels diversos llibres. Això és el que una cultura normal ja hauria fet. De la immensa majoria de llibres de Verdaguer n'estem llegint edicions poc fiables, i sabem ben poca cosa del seu procés de gestació, és a dir, de les seves motivacions. La voluntat i el projecte de la Societat Verdaguer, són omplir aquest buit a partir d'aquest any mateix, amb l'aparició de tres volums, i mantenir el ritme que permeti de completar el conjunt de l'edició a mig termini.

La Societat Verdaguer presenta el «Segle Romàntic» com un període de promoció d'estudis i desplegament d'inquietuds. Creu que aquestes accions contribuiran a un retorn a l'estudi del Romanticisme?

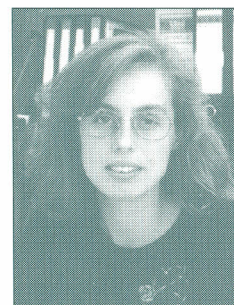
A hores d'ara, després del col·loqui de Vilanova i la Geltrú, ja es pot dir que la resposta és afirmativa.

Potser cal matisar-ho, però; no es tracta exactament d'un retorn a l'estudi del Romanticisme, en tant que aquest és un moviment que, amb graus diversos de dedicació, sempre ha despertat l'interès dels estudiosos, i no només dels del camp literari. El «Segle Romàntic» el que pretén és impulsar aquests estudis, especialment en l'àmbit de la literatura catalana, i promoure el debat crític sobre el que fins ara hem entès per literatura romàntica, un debat que abraça des de la cronologia fins al caràcter romàntic d'un determinat autor o d'una obra concreta.

Maica Bernal

Professora del Departament d'Educació Infantil de l'Escola de Mestres.

Mercè Rocafiguera

Verdaguer, Guimerà, Yxart: la culminació de la Renaixença

*Francesc Codina

La Renaixença va donar algunes figures cabdals que van fer possible una literatura catalana moderna.

Entre elles, les de Jacint Verdaguer, Àngel Guimerà i Josep Yxart. Sobre el fenomen romàntic català i els seus protagonistes ens en parla Francesc Codina, professor del Departament de Filologia de l'Escola de Mestres i estudiós de l'obra de Verdaguer.

L'any 1995 coincideixen diverses efemèrides que han justificat l'organització d'un seguit d'activitats i col·loquis dedicats a la commemoració i a l'estudi del Segle Romàntic. Un segle, el XIX, en què el nostre país es va anar embrancant en un moviment de renaixença que va començar sent purament literària i cultural i que va acabar esdevenint també política. Entre les commemoracions que coincideixen enguany destaquen sobretot els 150 anys del naixement de Jacint Verdaguer (1845-1902) i d'Àngel Guimerà (1845-1924) i els 100 anys de la mort de Josep Yxart (1852-1895). Aquesta simultaneïtat ha propiciat la celebració esgraonada de tres col·loquis, a Vic-Folgueroles, al Vendrell i a Tarragona respectivament, centrats en l'estudi de l'obra literària de cadascuna d'aquestes grans figures, que han estat precedits pel col·loqui sobre el Romanticisme que es va celebrar a Vilanova i la Geltrú a principis del passat mes de febrer.

Ara bé, més enllà de les coincidències cronològiques que s'escauen aquest any, les figures de Verdaguer, Guimerà i Yxart tenen en comú un fet bàsic. Nascuts pels volts dels anys quaranta i cinquanta del segle passat, tots tres pertanyen a la que es podria anomenar segona generació de la Renaixença, la que va continuar i consolidar la tasca de la generació anterior, definida per Verdaguer com la de «los grans homes que (...) obren lo primer solc en lo camp del re-

naixement literari de Catalunya». Entre aquests «grans homes» que van iniciar el moviment destaquen Joaquim Rubió i Ors (1818-1899), Víctor Balaguer (1824-1901), Antoni de Bofarull (1821-1892), Manuel Milà i Fontanals (1818-1884) i Marià Aguiló (1825-1897). Amb la seva obra escrita i el seu activisme, i malgrat totes les seves contradiccions i vacil·lacions, aquesta primera generació va ser la que va posar les bases de la represa literària i cultural i en va aconseguir les primeres realitzacions. Entre aquestes realitzacions destaca sobretot la Restauració dels Jocs Florals (1859), convocats sota el lema de «Pàtria, Fe i Amor», que van contribuir decisivament a recuperar el prestigi del català com a llengua literària entre els sectors benestants i conservadors i van esdevenir una plataforma de llançament de nous escriptors. Aquest fet va coincidir amb el fenomen popular de l'empenta de la premsa humorística i satírica i del teatre en català, els quals, des d'uns plantejaments ideològics i un model lingüístic («el català que ara es parla») frontalment oposats al conservadorisme i arcaïtzant dels Jocs Florals, van trobar un punt culminant en l'obra i la figura de Frederic Soler «Pitarra» (1839-1895). Més tardanament, aquest panorama es va completar amb l'aparició d'algunes publicacions periòdiques («El Calendari Català», 1865; «Lo Gay Saber», 1868; «La Renaxensa», 1871, «La Il·lustració Catalana», 1880) que van fer possible la pràctica dels diversos gèneres periodístics en català, com el debat ideològic i estètic o la crítica literària puntual.

Jacint Verdaguer.

Àngel Guimerà.

Josep Yxart.

Verdaguer, Guimerà i Yxart des de ben joves es van sentir atrets i estimulats per aquest ambient general de renaixença i van poder participar ben aviat en les seves plataformes i beneficiar-se'n. Així, no és pas casual que tots tres vagin aconseguir el primer reconeixement públic com a escriptors arran de la seva participació als Jocs Florals. Verdaguer hi va assaborir un primer triomf, modest però significatiu, l'any 1865. Més tard, el 1877, hi va obtenir el premi de la Diputació de Barcelona per *L'Atlàntida*, fet que va representar la seva consagració definitiva com a poeta. Aquell mateix any Guimerà també hi triomfava i era proclamat Mestre en Gai Saber per haver guanyat, d'un sol cop, els tres premis ordinaris. Un any després, el 1878, era Yxart qui hi aconseguia un guardó pel seu «assaig històric-crític» titulat *Lo teatre català*. I l'any següent, el 1879, hi va ser premiada una narració del seu cosí, el futur novel·lista Narcís Oller (1846-1930), una altra figura important d'aquesta segona generació renaixencista.

A partir del bateig de foc en els Jocs Florals, la plataforma més emblemàtica de la Renaixença, cadascun d'aquests quatre autors va emprendre una obra ambiciosa que va contribuir a configurar una veritable literatura catalana moderna, en els camps de la poesia (Verdaguer), del teatre (Guimerà), de la novel·la i la narrativa (Narcís Oller) i de l'assaig i la crítica literària (Yxart). Es pot dir que amb la seva obra no solament es van assolir els objectius inicials de la Renaixença, sinó que aquests es van superar àmpliament, en un grau que la majoria dels primers impulsors dels Jocs Florals no havien pas somniat.

És per aquesta raó que en l'evolució literària d'aquests escriptors s'hi pot observar el procés de con-

solidació primer i de crisi i de superació després d'un dels períodes més intensos de la nostra història literària. Així, tant en Verdaguer com en Guimerà, s'hi aprecia una preocupació i un esforç continuat de renovació temàtica i formal. El primer, sense apartar-se mai de la seva concepció profundament romàntica de la creació poètica, segueix una complexa evolució que el fa passar d'un model relativament compacte de poema èpic (*L'Atlàntida*) a una altre de més flexible i modern en *Canigó* (1885), i d'una poesia de caire religiós, devot o civil (*Pàtria*, 1888), fortament marcada pel compromís amb una ideologia catòlica i conservadora, a una altra de to més intimista que traeix, a partir de 1893, l'impacte dels conflictes personals (*Flors del Calvari*, 1896) i s'aproxima formalment a certs models de la poesia modernista. El teatre de Guimerà experimenta també una evolució contínua, i passa d'una primera etapa (1879-1890), caracteritzada per l'exclusivitat de la tragèdia romàntica en vers (*Gala Plàcidia*, *Mar i Cel*), a una segona etapa (1890-1900) de drama realista en prosa (*Maria Rosa*, *Terra baixa*, *La filla del mar*), i després a una tercera etapa (1900-1912), força híbrida, en què es produeix un cert acostament a l'estètica modernista (*La Santa Espina*, *La Reina Jove*) i finalment a una quarta etapa (1912-1921) en què hi ha una certa regressió als temes de joventut.

Tant en el cas de Verdaguer com en el de Guimerà, ens trobem, doncs, davant d'unes obres que es van desenvolupar i es van anar transformant en funció de la trajectòria personal dels autors però també d'acord amb els canvis històrics del país en el transcurs del segle, tant en el pla social i ideològic com en el pla formal i estètic. Així, per exemple, és explicable que en els

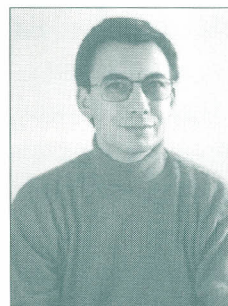
anys 1879-90, a Catalunya, la tragèdia romàntica en vers de tema històric fos un gènere funcional, ja que demostrava que en català era possible fer un teatre culte i solemne tant per la forma com pel contingut, i que deixés de ser-ho en el moment que la demanda del públic es va decantar cap un teatre «normal», més en consonància amb l'època, és a dir, més realista tant en el tema com en l'expressió. I una cosa semblant es podria dir dels poemes èpics de Verdaguier, un gènere que en els anys 1870-80 era considerat extemporani en moltes literatures, però que a Catalunya va complir entre altres la funció de demostrar que el català era una eina apta per a crear una obra poètica de gran envergadura, semblant a les que fins poc abans havien creat les altres literatures.

L'evolució de les idees estètiques i literàries d'Yxart és especialment interessant, ja que segueixen una línia força diferent de les de Verdaguier i Guimerà. Aquests dos autors en el fons van restar sempre lligats a l'herència romàntica. Yxart, en canvi, tot i que s'havia format en la tradició idealista, ben aviat es va deixar influir pel positivisme francès. Ja en el seu treball *Lo teatre català* (1878) va realitzar una anàlisi històrico-crítica de la producció dramàtica catalana combinant la dialèctica hegeliana amb el determinisme de Taine. Després es va interessar pel corrent naturalista, i el 1884, arran d'un dels seus viatges a París, va conèixer personalment Émile Zola. Juntament amb el també crític Joan Sardà (1851-1898) i el seu cosí, el narrador Narcís Oller, va formar el que s'ha anomenat el grup naturalista català, que maldava per fer arrelar a Catalunya una versió pròpia d'aquest corrent que tenia el novel·lista francès Émile Zola com a capdavanter.

Aquest fet aparentment situava Yxart molt lluny de les posicions de Verdaguier, el qual en un discurs del 1886 es lamentava de la degradació de la literatura francesa que segons ell veia «caure sa musa des de les altures de *Les harmonies* i *Les orientals* [dels poetes romàntics Alfred de Musset i Victor Hugo, respectivament] al carro de les escombraries de Zola». Tanmateix, Yxart no practicava pas precisament una crítica de tipus sectari, sinó de caire reflexiu i obert. N'és una prova el fet que, per a ell, el mateix terme «naturalisme» tenia dues accepcions diferents. L'una, molt estricta, es referia al corrent literari concret al qual ell s'adcrivia, tot i que amb matisos considera-

bles, ja que si bé creia en el determinisme del medi i de l'herència, creia també en la capacitat creadora i transformadora de l'individu. L'altra accepció del terme «naturalisme», més genèrica, es podia aplicar segons Yxart al conjunt de la literatura catalana per definir el seu caràcter fonamental que la diferenciava d'altres tradicions. En aquest sentit, tal com va escriure en una carta crítica del 1884 adreçada a Albert Savine, autor d'una traducció al francès de *L'Atlàntida*, el poema èpic de Verdaguier constituïa una «mostra» del «naturalisme» que caracteritzava la dicció poètica catalana en oposició a la castellana, «filla d'una altra retòrica». D'acord amb aquests plantejaments, Yxart també trobava que un dels trets més singulars i valuosos de l'autor de *Mar i Cel* era «la força plàstica en les descripcions», que de fet era producte de «l'aptitud de raça» i havia de ser considerada «la facció més rellevant de tota nostra literatura», segons que afirma en el seu pròleg a les *Poesies* (1888) de Guimerà. En coherència amb les seves concepcions, alhora sòlides i obertes, Yxart es va interessar en els darrers anys de vida per nous autors, sobretot Raimon Casellas (1855-1910), Joan Maragall (1860-1911) i Santiago Rusiñol (1861-1931), a través dels quals es va aproximar al Modernisme.

La coincidència d'efemèrides que es produeix aquest any ha donat ocasió i pretext per a estudiar de forma connexa l'obra de tres de les figures culminants de la Renaixença: Verdaguier, Guimerà i Yxart, hereus de l'entusiasme romàntic que va sacsejar la societat catalana del segle passat. És d'esperar que les aportacions que es faran en els diversos col·loquis contribuiran a augmentar i a esmolar els coneixements sobre «el segle romàntic», que és sens dubte un dels períodes més decisius i apassionants de la nostra història cultural.

Francesc Codina

Professor del Departament de Filologia de l'E.U. de Mestres

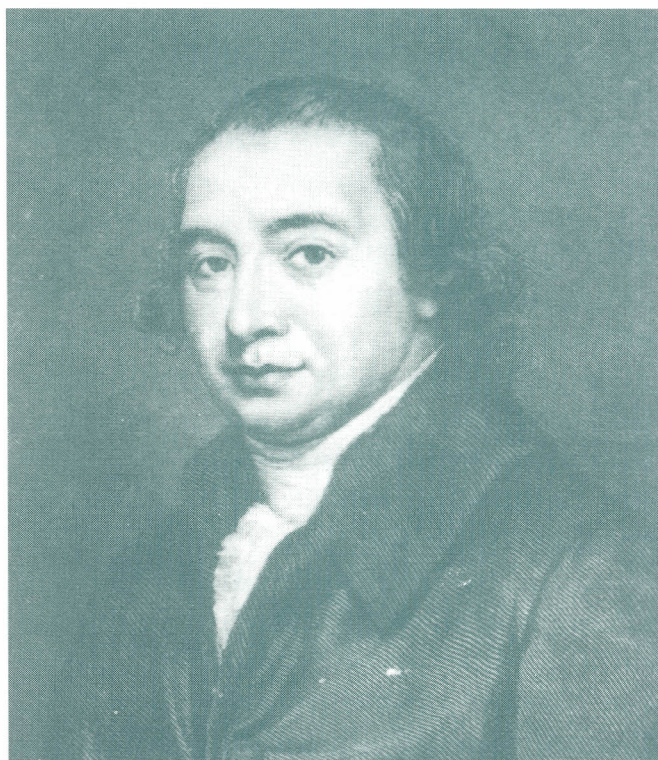
El sentit de la llengua en el moviment romàntic

*Joan Carles López

Després de més de tres segles de producció literària gairebé nul·la, a començaments del segle XIX es produeix un ressorgiment de la literatura en català amb la Renaixença, a causa de la influència del Romanticisme gestat a Europa. Un dels trets principals d'aquest moviment és el sentit nacionalista de la llengua, que portarà a revaloritzar les pròpies tradicions i les literatures nacionals.

Enmig d'un rerafons de transformació política i social de la vella Europa marcada per la crisi de l'Antic Règim i els inicis de la Revolució Industrial, i sota el signe de la Revolució Francesa, a les acaballes de segle es deixen entreveure els primers indicis del moviment romàntic al nord d'Europa. Tot i que el Romanticisme es consolidà al llarg del segle XIX a la majoria de països europeus, és al centre i al nord del continent on arrelà amb més força. En el cas d'Alemanya, certs corrents literaris, com l'«Sturm und Drang», actuaren com a moviments pre-romàntics i prepararen el camí del futur Romanticisme alemany.

L'època romàntica es caracteritza bàsicament per una reacció contra la rigidesa de les regles i el racionalisme de la Il·lustració del segle XVIII, també per una revalorització de l'Edat Mitjana respecte de l'Antiguitat Clàssica i per un accentuat entusiasme per la literatura popular. L'artista romàntic veu en els seus sentiments la font d'inspiració. És un amor exaltat i apassionat que troba en la Natura un complement adient per a assolir una harmonia perfecta. Conseqüentment, aquesta submissió i aquesta estreta consonància poeta-natura fan que la natura sigui el reflex fidel de l'estat d'ànim d'un «Jo líric» que expressa el que veu i sent amb total naturalitat i amb una gran dosi d'imaginació, arribant fins i tot a utilitzar la literatura per a interpretar allò inexplicable o inefable sense cap mena de tabú, cosa impensable durant la Il·lustració.

Johann Gottfried Herder va veure en la poesia popular l'expressió d'un poble i de la seva identitat nacional.

A Alemanya, aquest trencament estètic amb els motlles clàssics i aquest nou esperit de creació poètica s'iniciaren amb trobades esporàdiques d'amics i intel·lectuals conegudes amb el nom de «Freundschaftskreise», les quals gradualment anaren agafant cohesió fins que acabaren convertint-se en el que seria el

Romanticisme. En un principi, aquest moviment girà entorn del cercle de Jena i Berlín, i posteriorment ho feu també entorn del cercle de Heidelberg, des d'on destacades figures, com el filòsof Johann Gottlieb Fichte (1762-1814), els germans Friedrich (1772-1829) i August W. (1767-1845) Schlegel, Friedrich W. J. Schelling (1775-1854), E.T.A. Hoffmann (1776-1822) o el mateix Novalis (1772-1801) per una banda, o bé Clemens Brentano (1778-1842), Achim von Arnim (1781-1831), Joseph von Eichendorff (1788-1857) o els germans Jacob (1785-1863) i Wilhelm (1786-1859) Grimm per l'altra, van irradiar la seva influència per tota Europa.

Durant el darrer quart del segle XVIII, l'aleshores jove Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), un dels grans genis de la literatura universal, contribuï de forma decisiva al triomf del nou moviment amb una de les seves obres primerenques més conegudes: «Die Leiden des jungen Werthers» –1774– («Les desventures del jove Werther»), novel·la d'orientació pre-romàntica que narra la història d'un fracàs amorós i on el protagonista, el també jove Werther, mitjantçant una sèrie de cartes adreçades a un amic expressa els seus sentiments exaltats i les seves desventures que acaban empentent-lo al suïcidi.

La tardor de 1770-1771, durant la seva estada a Estrasburg com a estudiant de Dret, el jove Goethe fa coneixença amb Johann Gottfried Herder (1744-1803), que es trobava en aquell moment a la ciutat a causa del tractament d'una malaltia ocular. Aquest fet i l'amistat que naixerà a partir d'aquesta trobada tindran una gran importància per a la posterior literatura alemanya del Romanticisme. El mateix Goethe, en les seves memòries «Dichtung und Wahrheit» (Poesia i Veritat), qualifica aquest esdeveniment com un fet de conseqüències importantíssimes per a la seva persona, i és durant aquest període d'estudiant a Estrasburg que Goethe escriurà el conegut drama «Götz von Berlichingen» (1773) o alguns reculls de poesia popular. Cal considerar, doncs, aquesta època el punt de sortida per a la consolidació dels fonaments d'un dels aspectes més significatius del moviment romàntic: el concepte de «Volksgeist» (esperit del poble), inspirat en una nova visió orientada cap al redescobriment de la poesia popular.

Sota l'ocupació napoleònica sorgeix una literatura

carregada de fervor patriòtic i projecció vers el passat gloriós. El sentit nacionalista que es donarà a la llengua és un dels eixos centrals al voltant del qual girarà el corrent romàntic. La llengua serà emprada com a eina primordial per a portar a terme un dels objectius de revalorització de les pròpies tradicions i les literatures nacionals.

En aquest context, l'alemany Johann Gottfried Herder tindrà un paper clau en el desenvolupament del Romanticisme. Amb Herder la nova concepció de «Volksgeist» pren una força tal que arriba a ésser un dels pilars del Romanticisme. Herder emfatitza la importància de la història dels pobles i la necessitat de retornar a les arrels del propi poble. Herder veia en la poesia popular l'expressió d'un poble, d'una història amb trets i consciència propis, d'una identitat i una manera de pensar nacionals. Aquesta teoria és sovint exposada en nombrosos escrits del poeta. A «Über den Ursprung der Sprache», del 1772, (Sobre l'origen de la llengua) Herder la defineix de la manera següent:

Fast in allen kleinen Nationen aller Weltteile, so wenig gebildet sie auch sein mögen, sind Lieder von Ihren Vätern, Gesänge von den Taten ihrer Vorfahren der Schatz ihrer Sprache und Geschichte und ihre Dichtkunst, ihre Weisheit und ihre Aufmunterung, ihr Unterricht und ihre Spiele und Tänze.

Johann Gottfried Herder
«Abhandlung über den Ursprung der Sprache»

A quasi totes les petites nacions de qualsevol racó del món, per baix que sigui el seu nivell cultural, les cançons dels seus pares, els cants de les proeses dels avantpassats són el tresor de la llengua, de la història i del seu art poètic, la seva saviesa i el seu estímul, el seu ensenyament i els seus jocs i danses.

Johann Gottfried Herder

L'any 1773, en l'assaig «Shakespeare», Herder convida el poble alemany a revaloritzar la pròpia història mitjantçant un recull de cançons populars antigues i prenent com a exemple el propi dramaturg anglès, a qui considera un excel·lent creador de temes nacionals.

Aquestes noves concepcions romàntiques es veuran sovint reflectides en les noves creacions literàries, i les seves influències arribaran molt més enllà de les fronteres alemanyes i impulsaran, així, el despertar del nacionalisme a molts altres indrets europeus.

Pel que fa a casa nostra, les primeres manifestacions romàntiques no arriben fins a principis del segle XIX; però sens dubte que el paper de la llengua com a instrument de recuperació de la història és especialment important a Catalunya.

El Romanticisme català intenta bàsicament revitalitzar una llengua i una literatura malmeses al llarg dels anys que a pesar de tot sempre han estat vinculades de forma molt directa al seu poble i a la seva tradició. La llengua és considerada l'expressió del poble català, és l'instrument de lluita per una cultura amb una personalitat pròpia. L'esperit nacional dels romàntics a Catalunya es relaciona de seguida amb un compromís social de tots els catalans amb la cultura.

És de vital importància per a l'èxit i el desenvolupament dels nous ideals romàntics a Catalunya la creació de les revistes «El Europeo», el 1832, i «El Vapor», un any més tard, i és en aquesta última on apareix publicada l'any 1833 l'«Oda a la Pàtria», de Bonaventura Carles Aribau. L'aparició d'aquestes revistes marca el punt de sortida del Romanticisme a Catalunya.

No hem d'esperar gaire perquè pocs anys més tard Joaquim Rubió i Ors, sota el pseudònim de «Lo gaiter de Llobregat», publicà regularment poesies en català al «Diario de Barcelona», que donarà l'empenta necessària per al revifament adequat de la producció literària en català. D'aquesta manera el camí serà més

planer per a la posterior restauració dels Jocs Florals l'any 1859 i per a l'arrelament definitiu de la Renaixença catalana, que donarà lloc a un dels més grans poetes catalans de tots els temps: Jacint Verdaguer.

No m'agradaria acabar sense recordar un petit fragment d'una composició poètica, «La Pàtria», de B. C. Aribau, que ha estat tradicionalment considerada el punt de partença de la Renaixença Catalana. En aquest fragment es manifesta la influència que van tenir les idees romàntiques en la revalorització de la llengua catalana, llemosí en el text, com a eina d'expressió literària:

*En llemosí sonà lo meu primer vagit,
quan del mugró matern la dolça llet bevia;
en llemosí al Senyor pregava cada dia,
e càntics llemosins somiava cada nit.
Si quan me trobo sol, parl amb mon esperit,
en llemosí li parl, que llengua altra no sent,
e ma boca llavors no sap mentir ni ment,
puix surten mes raons del centre de mon pit.*

«Oda a la Pàtria»

Bonaventura Carles Aribau

Joan Carles López

Professor del Departament d'Alemany de l'Escola d'Idiomes

Algunes anotacions sobre les primeres traduccions castellanques als inicis del Romanticisme

*Lluïsa Cotoner

No podem parlar de Romanticisme si no tenim presents les traduccions, ja que van ser una via indispensable per a la difusió de noves idees i de tendències estètiques. La Dra. Lluïsa Cotoner, professora de la Facultat de Traducció, en parla en aquestes pàgines.

L'auge editorial que van adquirir les traduccions a partir de l'eclosió romàntica està directament relacionat, al meu entendre, amb l'interès que varen demostrar filòsofs, escriptors i artistes per desxifrar el veritable esperit dels pobles (*Volkgeist*) contingut, no exclusivament, però sí en gran mesura, en les respectives literatures autòctones. Això explica, almenys en part, que la primera polèmica sobre el romanticisme esclati a Espanya a partir de la revalorització d'alguns «clàssics», com Cervantes i, sobretot, Calderón, portada a terme des d'Alemanya arran de les traduccions que havien fet d'aquests autors Ludwig Tieg i August Wilhelm Schlegel. La passió calderoniana de Schlegel es va encomanar als altres components del cercle de Jena i es va convertir, en realitat, en una arma esgrimida contra els criteris classicistes dictats pels il·lustrats francesos del XVIII, partidaris decidits de l'universalisme. Però les hipotètiques conseqüències d'aquesta primera polèmica, sostinguda principalment a les pàgines del *Mercurio Gaditano* i del *Diario Mercantil*, també de Cadis, entre 1814 i 1820, es varen truncar el 1823 amb el retorn de Ferran VII i l'arribada de la funesta *ominosa década*.

Tanmateix, precisament aquest mateix any 1823, ara des de Barcelona, un grup reduït de catalans i italians decideixen fundar un diari, *El Europeo*, de la mateixa línia que *Il Conciliatore*, la missió principal del qual serà la de difondre les noves idees que circulen a Europa per boca dels Schlegel, Stael o Schiller. Ara seran les obres dels autors estrangers, Scott, Byron, Thomas Moore, Chateaubriand, les que es traduiran al castellà per renovar la li-

teratura, modernitzar-la i posar-la al nivell dels nous temps sense perdre de vista la nostra tradició llegendària.

L'impuls divulgador d'Aribau, López Soler, Montegia o Galli es fonamenta en bona part en un cert tipus de traduccions que obriran camí a un dels gèneres literaris més estesos pels romàntics. Estic fent referència, com ja deveu haver suposat, a la novel·la històrica. El 1830, el novel·lista català López Soler invocarà Scott en el seu famós pròleg de *Los bandos de Castilla* o *El caballero del cisne*, en el qual mirarà d'interpretar els sentiments i el llenguatge del poble seguint les petjades del creador d'*Ivanhoe*.

Paral·lelament, un altre factor determinant de l'auge de les traduccions fou el de les successives emigracions forçoses que patiren els liberals o simplement els partidaris de l'ordre constitucional. Els exiliats establerts a Londres o a França havien de viure, en la majoria dels casos, dels treballs de traducció encarregats per les cases editorials que varen saber canalitzar l'interès d'un públic sovint femení, àvid sobretot de novel·les. José F. Montesinos, a la seva *Introducción a una historia de la novela en España en el siglo XIX*, traça el panorama de l'arribada i l'eclosió del gènere partint justament d'aquelles traduccions, de vegades molt dolentes, dutes a terme per escriptors, a voltes famosos però molt sovint desconeguts, que treballaven a escarada en versions que produïen grans beneficis als empresaris però que, al mateix temps, anaven adobant el terreny perquè, finalment, fos acceptat el nou credo estètic.

Grosso modo, i simplificant molt una qüestió impossible de desenvolupar en tan poc espai, podríem apuntar

que es distingeixen dues etapes en la penetració del romanticisme a través de les traduccions. La primera, clarament dominada pel romanticisme *històric* i cristianitzant de Walter Scott; la seva mitificació de l'Edat Mitjana es conjugava perfectament amb el patriotisme antinapolèonic i el nacionalisme més conservador. Com ja he esmentat abans, des de les pàgines de *El Europeo*, el 1823, es considera Scott com «el creador d'un gènere nou», i el 1824 se'l qualifica de «el primer romàntic d'aquest segle». L'entusiasme per Scott era plenament compartit pels exiliats instal·lats a Londres. Blanco White tradueix alguns fragments d'*Ivanhoe* inclosos a *Las Variedades* i, el 1825, José Joaquín de Mora publica la primera versió espanyola d'*Ivanhoe* i *El talismán*, editades a Londres per Ackermann, seguides d'elogis entusiastes de Blanco, Alcalá Galiano i Andrés Bello. El 1828, Aribau i Sanponts formaren a Barcelona una societat per a publicar les obres del novel·lista escocès; el propi López Soler havia d'encarregar-se de la traducció d'*Ivanhoe*. Tanmateix, sembla que els censors hi posaren tantes dificultats que l'empresa es va haver d'abandonar. La va reprendre l'impressor Tomás Jordán, el qual, finalment, el 1829 aconseguí tirar endavant una «Nova col·lecció de novel·les de Sir Walter Scott, traduïda per una societat de literats», en la qual apareixeran *Matilde de Rocheby* (1829), *La dama del lago* (1830) i *Ivanhoe* (1831). A partir d'aleshores, la sèrie de Jordán es multiplica amb nombrosos títols de manera que cap al 1833 Walter Scott, tot i la mania persecutòria dels censors, ja devia estar en mans de tothom. Com ho demostra la llista de traduccions recollida per Montesinos en l'estudi que he esmentat abans, són moltíssims els autors anglosaxons traduïts al castellà que contribuïren a la difusió i triomf del romanticisme, però no ens hi podem aturar si volem referir-nos ara també a la influència del romanticisme francès.

Efectivament, i coincidint amb el retorn dels emigrats, els escriptors francesos afavoreixen l'entrada d'un romanticisme molt més radical i revolucionari de la mà de Victor Hugo, Sue o Sand. Cal destacar, però, que abans del seu retorn ja havien començat a circular les primeres traduccions de Chateaubriand i d'altres obres anàlogues que entraven clandestinament des de Burdeos per Tolosa i València. En aquestes obres predominava la intenció moral, instrumentalitzada políticament des de pressupòsits encara neoclàssics: interès, versemblança i moral sana, tal com ho manifestava *El censor* a l'hora de ressenyar la *Matilde* de madame Cottin. Ara bé, no és

menys cert que des de Londres el volterià abat Marchena havia dut a terme una sèrie de traduccions de Rousseau (*Emilio* i *La Nouvelle Héloïse*, publicada amb el nom de *Julia*), Voltaire (*Novelas*) Montesquieu (*Cartas persianas*) o Diderot (*La religiosa*), en les quals no era estrany que el nom del traductor s'amagués darrere unes sigles, i que entressin a la península de contraban per a ser difoses principalment entre els estudiants d'Alcalá, Salamanca i Sevilla. Aquests mateixos anys també es publicaren a París diverses versions en castellà de llibres eròtics francesos, entre els quals cal destacar la traducció, el 1822, de *Las amistades peligrosas*, *Colección de cartas recopiladas en una sociedad* de Laclos. De tota manera, abans de l'eclosió romàntico-liberal dels anys trenta, l'escriptor francès més traduït al castellà fou Chateaubriand. Les seves versions d'*Atala* i *El genio del cristianismo* estan acreditades des dels primers anys del segle, i la seva voga s'estén fins almenys el 1839.

La primera traducció de Victor Hugo, publicada a Madrid (*El último día de un reo de muerte*), data de 1834. A partir d'aleshores se succeeixen les traduccions i reedicions, sobretot de *Nuestra Señora de París*, que fins al 1850 arribà a dotze edicions, i que fou imitada, entre altres, per D. Gregorio Pérez Miranda, pseudònim de Ramón Pérez Soler, a *La catedral de Sevilla* (1834). Després de la instauració del nou règim constitucional, l'èxit d'Hugo va obrir el camí a la novel·la de costums, amb Balzac i Georges Sand com exponents principals, i també a la moda dels fulletons, Dumas, E. Sue, Feval, que van generar un autèntic deliri entre el públic lector fins al punt que sorgiren protestes per l'abús de les traduccions que perjudicaven el mercat de la literatura autòctona.

D'una manera o d'una altra, el que podem concloure és que, i malgrat les limitacions d'aquest esbós, cap aprofitament al Romanticisme no es pot abordar sense tenir en compte la importància decisiva que tingueren les traduccions, primer com a vehicle de revalorització i segon com a via insubstituïble de penetració de les noves tendències estètiques.

Dra. Lluïsa Cotoner

Professora del Departament d'Espanyol de la Facultat de Traducció i Interpretació d'Osona

Orígens del paisatge romàntic

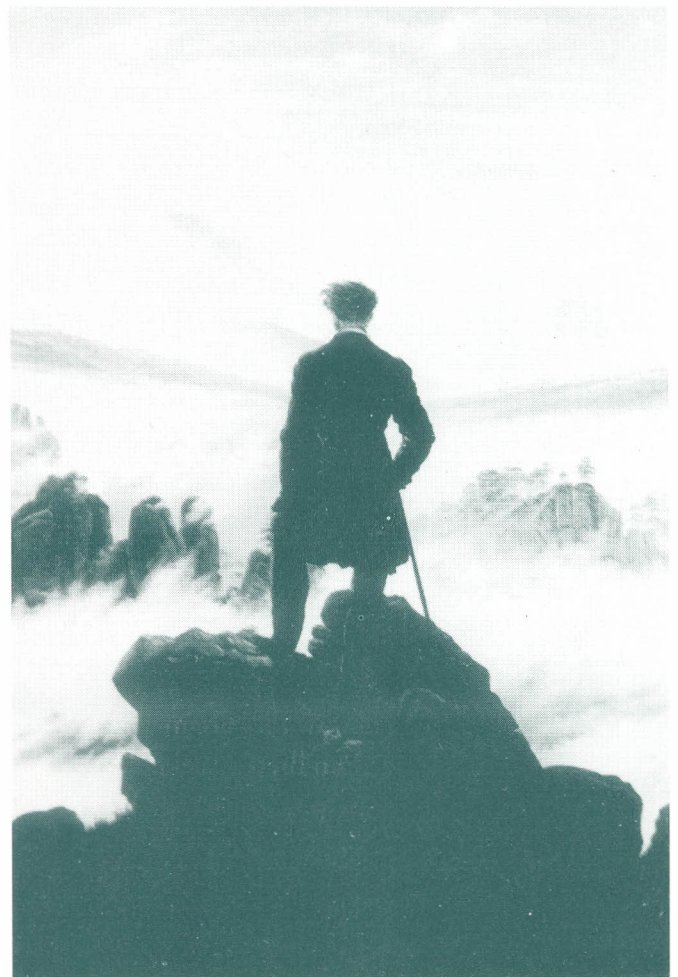
*Miquel Pérez

Sota aquest títol, el Sr. Miquel Pérez, historiador de l'art i professor de l'escola de Mestres dels EUV, fa un passeig pels corrents artístics i estètics que conformaren el tret identificador de l'art pictòric de l'època moderna, exemplificat en les obres de Friedrich i Turner, com a màxims exponents.

«Ésser romàntic és donar a allò quotidià un sentit elevat, a allò conegut la dignitat d'allò desconegut, a allò finit la categoria d'allò infinit». Aquest pensament de Novalis exemplifica genèricament, però amb precisió, l'essència de l'esperit romàntic, visionari, emotiu i sensible, que vol resoldre en una síntesi transcendent —la *coincidentia oppositorum* o síntesi dels contraris—, el dualisme del pensament tradicional.

El Romanticisme va ser un moviment que va abastar tots els camps de la creació artística i que es va manifestar des de finals del segle XVIII fins gairebé les darreries del XIX. Els seus orígens, cal cercar-los en la crisi del classicisme barroc, paral·lela a la caiguda de l'Antic Règim, propiciada en el pla intel·lectual, per l'ideari liberal i racionalista de la Il·lustració, i en l'estètic, com a resposta a l'hedonisme inconsistent i decorativista rococó. La crisi del classicisme a les darreries del segle XVIII cristal·litzà paradoxalment en una estètica, la neoclàssica, que es volia hereva del classicisme més paradigmàtic i exemplar: el de l'arquitectura grega. El Neoclassicisme s'imposà a França després de la Revolució de 1789 i va ser assumit com una interpretació simbòlica i sensible del nou estat republicà i laic al servei dels ideals igualitaristes. Però va acabar convertit en la representació monumental, freda i severa de la construcció imperial bonapartiana.

L'època moderna s'iniciava, així, amb una explosió social, una cristal·lització d'uns anhels col·lectius de llibertat i reforma social, que serien aviat traïts per la realitat de la història. Aquest desencís serà la llavor que fructificarà amb una actitud intel·lectual nova que ja no cercarà la redempció social i la llibertat col·lecti-

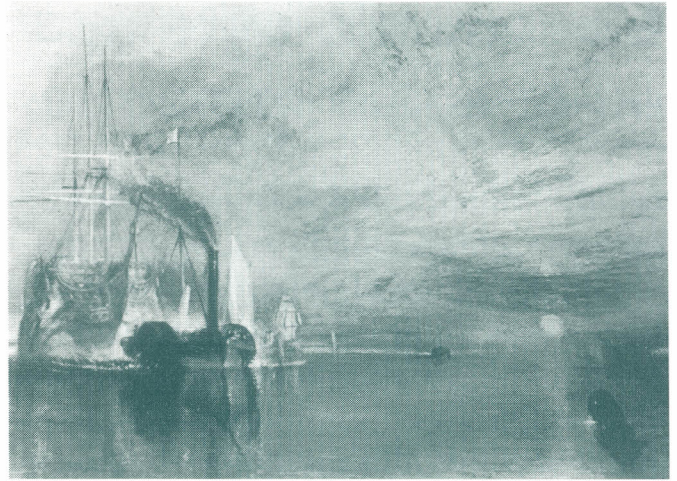
El viatger sobre el mar de núvols de C. D. Friedrich.

va, sinó que es clourà sobre ella mateixa a la recerca de la llibertat individual, i manifestarà una profunda desconfiança envers els valors racionalistes de la Il·lustració, tot girant-se cap a l'irracional, el misteriós i l'inexplicable.

Al mateix temps que el Neoclassicisme triomfava a França i a Alemanya, apareixia a Anglaterra una nova concepció del jardí radicalment oposada al model versallesc, racionalista i geomètric, representació sensible de la concepció barroca de la naturalesa depurada i sotmesa al dictat de la raó. El jardí paisatgístic anglès, inspirat en els quadres bromosos i arcàdics de Claude Lorrain i Nicole Poussin, disposava al costat de corriols que zigzaguejaven entre turons, estanys i clapes de vegetació tupida, runes antigues, restes «pintoresques» recobertes d'heura i rodejades de columnes trencades i capitells escampats entre bardisses, que desvetllaven en el passejant sensacions contradictòries i inquietants: la naturalesa senyorejant sobre les restes d'un passat heroic i resplendent, la victòria de les forces naturals sobre l'obra de l'home, sobre la història. Eren les primeres manifestacions d'un esperit romàntic, místic i prenyat d'un pessimisme nostàlgic i melancònic, que refusava tant l'ordre clàssic i el prestigi renaixentista com la claredat il·luminista. I que dirigia l'esguard amb enyorament cap a les «foscos» medievals, a la recerca d'una Europa primigènia i fundacional, diversa en les tradicions nacionals i unitària en la dimensió espiritual.

Els arquitectes i els paisatgistes pintorescos varen prefigurar la creació plàstica per excel·lència de la primera meitat del segle XIX: el paisatge romàntic, iniciador del paisatge modern, que descobreix la naturalesa com a objecte d'inspiració i mitjà per a l'expressió de l'emotivitat de l'artista. Aquest paisatge es caracteritza per l'estudi directe del natural i la representació efectista d'escenaris dramàtics, sovint grandiosos, on els elements naturals es manifesten amb una gran potència en capvespres densos i tempestuosos o en paisatges gèlids i desolats en els quals la figura humana—de petites dimensions o ocupant posicions perifèriques i sovint d'esquena— no és més que un element escenogràfic, una figura que, com el propi espectador del quadre, contempla amb silenci i uncí el desplegament d'un espectacle panteista i sublim.

Els representants més conspicus d'aquest corrent seran els pintors anglesos i alemanys. Com J.W.M. Turner, que produí uns paisatges arrauxats, dominats per les forces còsmiques en moviment i en els quals la forma es dissol progressivament en el color i la llum. O com C.D. Friedrich, que proposa un registre inte-

El temerari remolcat al seu últim destí de J. W.M. Turner.

rioritzat i tràgic del paisatge que vol representar l'ànima i el sentiment de l'artista, i que l'expressa clarament ell mateix en els seus *Diaris* quan diu: «El pintor no ha de pintar només allò que veu davant seu, sinó també allò que veu dintre seu» o també «tanca l'ull físic per a veure prèviament el quadre amb l'ull de l'esperit».

El representant principal d'aquest corrent a Catalunya fou Lluís Rigalt, un dels més grans paisatgistes catalans, i de la mort del qual l'any passat s'escaigué el centenari. Conreà un estil que compaginava la solidesa formal de tradició clàssica —era fill de Pau Rigalt, l'exponent de la pintura neoclàssica catalana—, amb un tractament subtil de l'atmosfera i de la llum. Un romanticisme moderat, que no defuig l'equilibri i la claredat, característiques de l'art català de tots els temps.

Miquel Pérez

Professor del Departament d'Expressions de l'Escola de Mestres Balmes

L'economia catalana en el segle romàntic

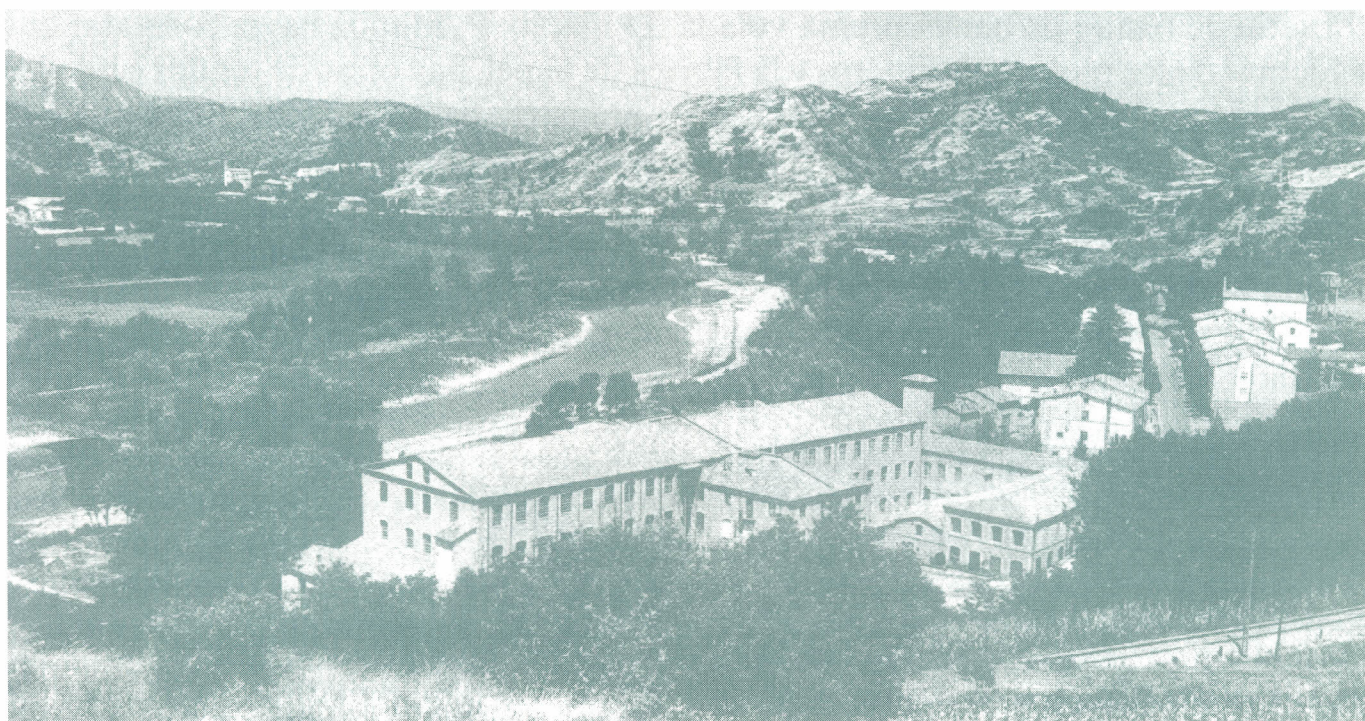
*Josep Burgaya

La industrialització és el fenomen més important de l'economia catalana del segle XIX. Van ser temps de canvis rotunds per a tot el sistema productiu i social. Ens ho explica Josep Burgaya, professor d'Història de l'Escola d'Empresarials.

La industrialització és, sense cap mena de dubte, l'aspecte més característic del segle XIX català, ententent per industrialització, no sols la incorporació de la tecnologia al procés productiu sinó també la transformació profunda dels sistemes de treball, de les unitats productives, de l'energia, de les ciutats, dels grups socials... Un procés de transformació de l'economia i de la societat catalana que s'incorpora, així, a una dinàmica gairebé general a l'Europa central i occidental d'aquell segle. Un canvi que servirà, a més, per accentuar els contrastos i crear una certa contraposició d'interessos de la societat catalana, especialment dels sec-

tors dirigits, enfront del marc general espanyol en el qual es troba immersa. Un seguit de modificacions en l'activitat productiva que donaran com a resultat una societat conflictiva, que pateix nombroses fractures i que veu com es consoliden els grups socials emergents, mentre altres inicien un declivi definitiu.

Potser és en el camp de l'economia on el Romanticisme és menys present, no tant pel suposat caràcter poc sublim de les qüestions materials, com pel fet que mentre la societat es converteix en industrial i urbana, els referents estètics i literaris romàntics son més aviat els d'un món que desapareix ràpidament al seu voltant

Colònia de Vilaseca, vora el Ter, amb Borgonyà al fons. La manca de carbó i la conflictivitat social van afavorir el naixement de les colònies que poblaren les conques dels principals rius de Catalunya.

i del qual no resten sinó vestigis. El pairalisme i el ruralisme idealitzant romàntic tenen poc a veure amb el fatigós treball a les noves fàbriques, amb les sorolloses màquines de vapor i amb la cultura obrera que es va configurant en els desballestats barris de treballadors.

L'any 1833 simbolitza l'arrencada industrial, quan la fàbrica de «Bonaplata, Rull, Vilaregut y Cía» s'instal·la a l'anglesa, és a dir, amb vapor. A partir d'aquest moment, aquest transformador de l'energia calòrica del carbó en energia mecànica i la maquinària moderna que aquesta energia permet de moure tindran una ràpida expansió. Aquest take-off industrial es finançarà amb els capitals acumulats del comerç colonial al qual Catalunya havia accedit durant el segle anterior i amb el transvasament de riquesa procedent d'un món agrari que, en algunes zones, havia viscut una forta empenta de la mà de l'especialització. De fet, es diu que la recuperació material de Catalunya al segle XVIII comença al camp. La tradició manufacturera del sector del tèxtil cotoner també juga a favor de la indústria, ja que aquesta activitat havia anat creixent de la mà de la fabricació d'indianes fins als límits que permetien els sistemes i la tecnologia tradicional. Requeria però, situats a la tercera dècada del segle XIX, una nova tecnologia per passar a una producció més massiva per abastir els mercats. En l'àmbit tecnològic, la imitació de la maquinària britànica, que la Junta de Comerç s'havia cuidat d'enviar becaris a conèixer, es complementarà amb les innovacions pròpies creades al voltant del sector tèxtil canviant. És important també l'existència d'un grup social disposat a protagonitzar aquest procés, una burgesia feta en les activitats mercantils i manufactureres que s'havia forjat la imatge d'emprenedora a força d'apostar per la innovació i el canvi. Es disposa, finalment, de mercats suficients per a les limitades possibilitats productives catalanes, tant a l'interior, a causa de l'augment de la renda, com a Espanya, tot i les seves fluctuacions per raó dels vaivens agraris; i també, complementàriament, a les colònies.

Aquest procés d'industrialització incipient, que en la primera fase s'allarga fins al 1868, té com a nord i obsessió imitar i repetir el model britànic de desenvolupament, tant pel que fa al paper motor del sector cotoner com a les dimensions relativament reduïdes de les empreses, com a l'aposta per l'innovació tecnològi-

ca i com, en darrer terme, pel que fa a considerar el ferrocarril l'eix de vertebració del mercat nacional tot i que, en el cas català, per limitacions polítiques i falta de recursos naturals no va poder fer de leit-motiv per a crear una siderometal·lúrgia pròpia d'una certa envergadura.

Els resultats d'aquest procés són clars: desenvolupament d'una indústria de béns de consum amb un ús intensiu de la mà d'obra, poca competitivitat exterior, excessiva dependència del mercat espanyol i concentració territorial de la indústria a la ciutat de Barcelona. S'evidencien també els límits d'aquesta industrialització moderna, especialment a causa del mercat reduït, amb una demanda de naturalesa agrària i molt fluctuant, la falta de carbó i de ferro que impedeixen el desenvolupament de la siderúrgia —el fracàs del «Nuevo Vulcano» és allisonador— i el paper limitador d'un estat en mans d'interessos agraristes, poc receptius del que significa el món i les necessitats industrials. Això es posa clarament en evidència amb el retard amb què es farà ressò de les pretensions proteccionistes dels catalans.

Després del convuls Sexenni Democràtic (1868-1874), els anys de la Restauració foren per a Catalunya de consolidació industrial fins arribar a la crisi del 98, en què els límits al creixement quedaren establerts de manera un xic brutal. Mentrestant, el tèxtil assoleix un fort creixement en la producció fins a convertir el país en el quart productor mundial de teixits de cotó, just darrere de Gran Bretanya, França i Estats Units. Anys de forta acumulació de capital, de l'esplendor de les finances tan ben retratat per Narcís Oller a *La febre d'or*, de la gran Exposició Universal de 1888 com a motor econòmic, de consecució de les primeres mesures proteccionistes per part de l'Estat i de la confluència final en aquest terreny dels interessos industrials i dels agraristes, tota vegada que s'acabava d'esvaïr el gran somni castellà de convertir-se en el graner d'Europa. Anys, per tant, de plenituds una burgesia exitosa que s'exhibia pletòrica en l'aparador de les vanitats que era el Gran Teatre del Liceu i que veia els seus objectius relectits i defensats al *Diario de Barcelona*.

Un període en el qual, malgrat el lideratge cotoner, la indústria es va anar diversificant cap a la metal·lúrgia lleugera, la construcció, l'electricitat, la química o l'agroalimentària. L'electricitat, tant en la producció

energètica com en els components, simbolitzarà bé, ja a finals de segle, els avenços industrials de l'època. Diversificació també a nivell territorial, perquè la indústria es desplaça cap a l'interior del país, seguint els cursos dels rius Llobregat, Ter, Cardener, Freser..., buscant els avantatges de l'energia hidràulica més barata, perquè faltava carbó i buscant, sobretot, els beneficis derivats d'una mà d'obra que vivia aïllada en un context aparentment idíl·lic. Estem davant el fenomen de les colònies industrials, representatives de l'intent de trobar un model de localització que evités la conflictivitat inherent a les grans concentracions de treballadors en el medi urbà i els beneficis que, de cara a la productivitat, es deriven del control social. Un model que pretén, d'alguna manera, superar la falta d'un aparell d'estat modern, la incapacitat de garantir l'ordre social i que l'incipient catalanisme polític va saber convertir en model propi. Les colònies il·lustren la capacitat d'adaptació de la burgesia industrial davant les limitacions energètiques i polítiques del context en el qual opera.

A la darrera dècada del segle, Catalunya disposava d'una societat plenament industrialitzada, amb tot el que això comporta més enllà de l'activitat productiva: creixement urbà, èxode del camp a la ciutat, sorgiment d'una cultura i d'un moviment obrer, i d'una forta conflictivitat social i política que té l'exemple extrem en el terrorisme anarquista que va fer que Barcelona fos coneguda a Europa com «la ciutat de les bombes». Aquest país industrialitzat, però en un context estatal predominantment agrari i fortament dependent del migrat mercat espanyol, va permetre considerar Catalunya, prop del canvi de segle, com «la fàbrica d'Espanya».

La crisi que es desencadena el 1898 amb la pèrdua dels darrers vestigis colonials de la monarquia espanyola provocarà, a nivell d'estat, una forta crisi d'identitat, una vegada desfet del tot un imperi colonial que havia dissimulat malament el seu progressiu endarreriment dins el context europeu. A Catalunya, la crisi afecta de ple el sector industrial, fet que representa la pèrdua d'un mercat exterior imprescindible per completar la limitada demanda interna. La burgesia industrial, que fins aleshores s'havia adaptat més bé que malament a un sistema polític, el de la Restauració basat en el caciquisme dels partits de torn, començarà a es-

coltar els cants de sirena d'uns encara minoritaris plantejaments catalanistes. El desencís burgès es farà especialment evident quan fracassi de manera estrepitosa el projecte vagament regeneracionista dels Silvela-Polavieja, avalat per la presència de Duran i Bas, i que acaba bruscament amb el *Tancament de Caixes* dels comerciants catalans. La distància amb el sistema farà possible un apropament estratègic al catalanisme conservador que s'havia forjat, fins a aquell moment, amb uns vímets massa primers per esdevenir hegemònic de la intel·lectualitat d'Església, que havia evolucionat des del carlisme, i dels professionals liberals barcelonins. La síntesi de Prat de la Riba farà possible vincular-hi ara els interessos industrials: la formació de la Lliga Regionalista el 1901 tanca tota una època i n'obre una de nova. Venen temps ja de Noucentisme.

Josep Burgaya

Professor d'Història de l'Escola d'Empresarials

Amb motiu del Segle Romàntic.

Algunes notes des de la pedagogia

*Antoni Tort

El Romanticisme va ser un fenomen transcendent per a la quantitat de propostes que van fer possible l'inici de la pedagogia moderna i que van provocar canvis substancials en l'evolució social de l'educació. Antoni Tort, director de l'Escola de Mestres i professor del Departament de Ciències de l'Educació, ens parla de la influència romàntica en la pedagogia del segle XX.

El concepte «romàntic» aplicat a l'educació

No és fàcil dir alguna cosa sensata sobre el romanticisme i l'educació; la temàtica mereixeria un aprofundiment que caldria deixar en mans d'un especialista. Tampoc no és senzill analitzar globalment el segle XIX en relació a l'educació i la pedagogia. Cent anys són molts i es fa difícil portar a terme una breu síntesi divulgativa que no caigui en les simplificacions habituals que dibuixen línies de força úniques i homogènies que travessen experiències, personatges i corrents culturals; sobretot tractant-se d'un segle transcendent quant a la riquesa i varietat de propostes que apareixen de cara a la configuració de la pedagogia i a l'evolució social de l'educació.

Pel que fa al terme romàntic, a vegades s'utilitza en un sentit genèric, en Història de l'Educació, per a significar aquelles experiències i aportacions pedagògiques que remarquen el respecte a la individualitat del nen per damunt de l'organització social; que fonamenten la pràctica educativa més en la relació personal que en els mètodes; que preconitzen una educació per a la llibertat i la rebel·lia per davant d'una educació adaptativa i acomodaticia; que apelen al desig i menys a la constricció; que veuen l'educador com un home apassionat i sensible més que no pas com un

ORACIÓ DE SORTIDA
LL. MILLET

Un xic mogut

Vos do - nem gra - cies, bon Déu, per
la llis - só que'ns heu da - da; en nos - tra me - mo - ria
feu que hi que - di sem - pre gra - va - da, per - que'ns
pu - gui a - pro - fi - tar en la vi - da tran - zi -
to - ria i a - ju - dar - nos a gua - nyar el re -
ial - me de la gio - ria.

Vos donem gràcies, bon Déu,
per la llissó que'ns heu dada;
en nostra memòria feu
que hi quedí sempre gravada,
perquè'ns pugui aprofitar
en la vida transitoria
i ajudar-nos a guanyar
el reialme de la glòria.
JASCINTO VERDAGUER

«Oració de sortida». Lletra de Jacint Verdaguer i música de Lluís Millet.

membre d'un ofici amb el corresponent bagatge professional.

En aquest sentit, els termes romàntics i neoromàntics apareixen per a qualificar experiències educatives

ben diverses, tant del present com del passat: les propostes educativo-socials d'utopistes com Fourier i Owen; els plantejaments pedagògics dels anarquistes russos; l'escola Iasnaia Poliana del comte Tolstoi; l'escola d'infants lliures de Summerhill del carismàtic A.S. Neill¹; les aportacions educatives dels situacionistes i de la contracultura nord-americana amb llurs connexions amb les revoltes estudiantils dels darrers 60 i 70s...

Si acotem més el terme i ens cenyim a una perspectiva més estrictament cronològica, alguns autors parlen d'una etapa romàntica de l'«Escola Nova»². Com és sabut, el nom d'Escola Nova s'utilitza per a definir un conjunt d'experiències innovadores, i nous plantejaments pedagògics, que abasta els anys finals del XIX i tot el primer terç del segle XX, i que suposa la consolidació de la preocupació social per l'educació i l'establiment de doctrines i metodologies per a la construcció dels sistemes educatius contemporanis. Ara bé, el període previ i els inicis de l'Escola Nova són qualificats com a etapa romàntica. En part perquè en alguns precursors i en els seus escrits hi podem trobar un notori sentimentalisme o lirisme en relació a l'infant, una bona dosi d'ingenuïtat pel que fa a la tasca d'educar i una adscripció a diverses formulacions naturalistes. En part també per contraposició a una etapa posterior que serà protagonitzada, ja al segle XX, per gent com Cousinet, Kirlpatrick, Montessori i Decroly, autors de mètodes didàctics que obren una etapa de centralitat pedagògica que busca sobretot la facilitació de la pràctica educativa fonamentada en l'estudi, en la tècnica en els coneixements psicològics que es van descobrint.

El segle XIX, un segle d'agitació, també en la pedagogia

Des de la perspectiva actual, s'assenyala habitualment Rousseau com l'origen de la pedagogia contemporània, i també com el precedent del vessant romàntic que hi ha en les aportacions educatives del XIX. Rousseau, que cronològicament és anterior a l'època romàntica, obre les portes a l'exaltació de la subjectivitat,

a la vinculació de l'home amb la natura i a la importància dels sentiments, i aquests aspectes tindran, lògicament, molta influència en l'educació futura.

Ara bé, el segle XIX és un gran escenari ple de revoltes culturals, filosòfiques, polítiques i també pedagògiques que qüestionen veritats indiscutibles fins al moment. I algunes d'aquestes revoltes prendran formes més racionalistes i d'altres, més romàntiques. En el terreny educatiu hi trobem pràcticament totes les propostes que configuren l'ensenyament contemporani. D'entrada, l'influx de *Condorcet*, desaparegut abans que comenci el nou segle, es deixarà sentir en la constitució de les primeres lleis que al llarg del XIX pretenen, sobre el paper, generalitzar l'educació a diferents països. Herbart, des de la càtedra que abans havia ocupat Kant, establirà el corpus teòric de la pedagogia com a disciplina. Pestalozzi portarà al terreny de la pràctica l'ambigüïtat utopista de Rousseau, formulant propostes viables per a l'educació dels infants basades en l'activitat de l'infant i en la sòlida formació de l'educador. Fröbel, amb la creació dels Jardins d'Infants, plantejarà una proposta d'educació dels més petits que s'escamparia en el futur per tot el món, però que naixia empeltada de l'esperit del *volksgeist*, de l'idealisme i el nacionalisme alemanys. En conjunt es pot dir que hi ha connexions clares entre ells i l'herència rousseauiana i que estan molt documentats els contactes reals i les influències mútues entre Pestalozzi, Fröbel i Herbart, per exemple. Però no es tracta d'una línia única. El que volia destacar breument és la riquesa i l'agitació pedagògiques que travessen el segle XIX.

La descoberta de l'infant i els nous reptes socials

Totes aquestes noves aportacions pedagògiques que ja han estat formulades a la meitat del segle hauran de posar-se a prova en un món canviant, amb grans realitats com l'industrialisme i l'extraordinari progrés de la ciència, i emmig d'esclats revolucionaris i inestabilitat política. Perquè si d'una banda la pedagogia del XIX «descobreix i presenta en societat» l'infant personalitat,

1. Miquel TRESSERRES, per exemple, al pròleg de l'edició d'Eumo de *Summerhill*, qualifica Neill com un neoromàntic que segueix fil per randa l'estela de Rousseau.

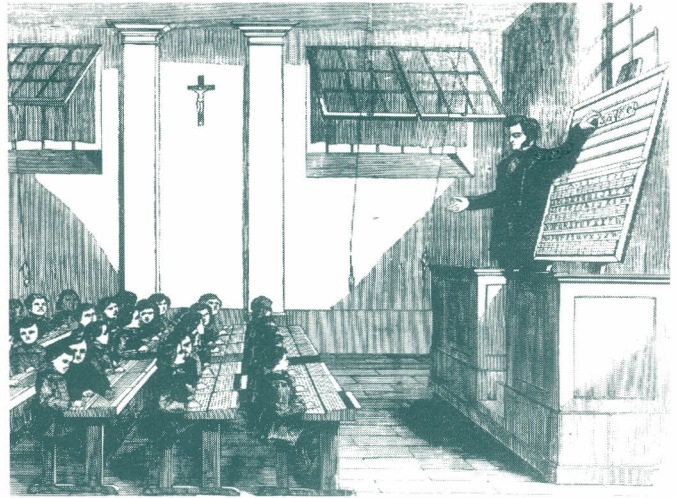
2. És el cas de Jesús PALACIOS a *La cuestión escolar*. Barcelona: Laia, 1978.

zat, amb la seva sensibilitat i la seva naturalesa, per una altra l'educació haurà de respondre a la necessitat de construir sistemes educatius nacionals i a la incipient escolarització o custòdia massiva. Hom podria establir un paral·lelisme amb aquest comentari llegit en un dels assaigs de Joan Fuster: «I l'home que, a l'hora romàntica, semblava haver-se guanyat l'ansiada desimboltura, es trobà, de seguida, a la vora de caure en la trampa d'un sistema que duia implícita la negativa de la seva victòria. L'industrialisme comportava el predomini d'ideologies i d'institucions socials i econòmiques de caràcter massiu, uniformadores, absorbents, sustentades en criteris o ambicions impersonals, i el món contemporani s'ha conformat d'acord amb aquests estímuls neutres.»³

Així, al costat de l'Emili, aquell irreal deixeble del XVIII imaginat per Rousseau i que esdevindrà l'emblema d'una nova concepció educativa, que col·loca les necessitats de l'infant com a centre de tota filosofia i de tota acció, caldrà recordar altres infants imaginaris que són creats literàriament al XIX, com ara els nens i les nenes que apareixen a les novel·les de Charles Dickens, *Oliver Twist* o *Temps difícils*, i que esdevenen el símbol de la infantesa víctima de l'industrialisme. Per exemple, Jacques Vingtras, el protagonista de *L'enfant*, una novel·la escrita per Jules Vallès, escriptor i revolucionari destacat de la comuna de París. Una novel·la que explica «la història d'un fill de professor, maltractat pels seus pares, castigat al col·legi, que creix en una sorda rebel·lia de nen, de nen aplastat per l'educació i l'ensenyament de les petites ciutats», tal com sintetitza Émile Zola a la ressenya que escriu sobre el llibre.⁴

També l'esperit científic es manifesta quan s'escriu sobre infants reals. Ja a l'inici del segle, el 1806, el doctor Itard publica un informe sobre Víctor, un infant salvatge trobat als boscos de l'Aveyron, on descriu, amb tota mena de detalls, el procés pacient i meticulós amb el qual es pretén reeducar aquest infant salvatge sota un esperit científic i positivista.

No és casual que l'infant comenci a ser protagonista de relats reals o ficticis. En diferents àmbits anirà quallant l'atenció a l'infant; les llavors ja hi són posa-

Gravat d'una aula aparegut a *La Ilustración*, Madrid, 9 de juny de 1856.

des. La pediatria, per exemple, es constitueix com a especialitat pròpia a mitjan segle XIX. Abans era una part de la ginecologia. O en un altre terreny ben diferent, la narrativa específicament infantil vinculada a la investigació i al conreu del folklore amb noms com els de Grimm i Andersen. Així s'arriba al 1900, data en què es publica un llibre titulat *El segle dels nens*, de l'escriptora Ellen Key. Un text que blasma l'educació tradicional i reforça la preocupació per la infància que s'escampava pel món científic i cultural de l'època. El terreny ja estava abonat perquè se'n venguessin milers d'exemplars a tota Europa, tal com va succeir. En qualsevol cas, el segle XIX i el romanticisme havien deixat sobre la taula el dilema bàsic del procés de socialització de l'infant: sobre si és possible conciliar allò que hom és i allò que hom ha de ser. Una discussió que bascula entre dos pols d'atracció, el pol individual i el pol col·lectiu, i que avui encara continua.

Un darrer apunt sobre educació catalana

No voldria acabar aquest comentari sense fer una al·lusió a la pedagogia catalana i que vincula circumstancialment el poeta Jacint Verdaguer amb una de les primeres escoles de la renovació pedagògica catalana.

A les acaballes del XIX, el 1898, naixia l'Escola Sant Jordi a Barcelona de la mà de Francesc Flos i Calcat, un dibuixant i cal·lígraf i a la vegada propagandista i

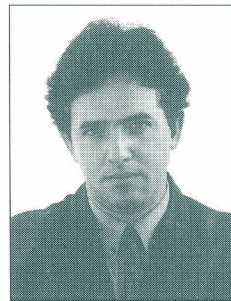
3. FUSTER, J. *El descrèdit de la realitat*, Obres completes, 4. Assaigs, 1. Barcelona: Edicions 62, 2a edició, 1992.

4. Extret de l'edició VALLÈS, J. *El niño*. Madrid: Alianza Ed., 1970.

promotor infatigable, fundador de l'«Associació Protectora de l'Ensenyança catalana». El naixement d'aquella escola és considerat l'inici de la renovació pedagògica catalana que a principis de segle es desplegarà en forma d'escoles, associacions, escrits pedagògics, programes socials i culturals d'índole ben diversa i amb un abast també desigual. L'Escola Sant Jordi estava situada al carrer Sant Honorat de Barcelona, on s'impartien les classes íntegrament en català i on les activitats a l'aire lliure, l'estudi de les matemàtiques, la història i l'art s'assemblaven més a les noves escoles que apareixien a tota Europa que no pas al panorama educatiu català i espanyol de l'època. Algunes de les pràctiques que hi duia a terme tenien un aire romàntic. El conreu de la geografia, el folklore i la cançó popular n'eren trets característics. Flos va confegir el «Cançoner Escolar Català» i amb els nois de l'escola va formar l'Esbart cantaire «Novell planter», prou conegut al seu temps. (En una visita a Vic foren rebuts pel bisbe Torres i Bages).

És interessant consignar que, segons conta el nét de Flos⁵, Jacint Verdaguer va col·laborar amb l'escola i que, en concret, Flos i Calcat va demanar al poeta que escrivís les oracions d'entrada i de sortida del col·legi. De fet, només li va demanar la d'entrada. Tal com ex-

plica l'anècdota, fou Verdaguer qui va dir-li: «Suposo que si els nois entren, bé han de sortir», i li escriví també l'oració de sortida. Més tard, Lluís Millet hi posaria música. Val a dir també que dues escoles que es crearen al Districte II i a Granollers sota els auspicis de Flos i Calcat als voltants del 1901 dugueren el nom de «Col·legi de Mossèn Cinto» i Col·legi «Verdaguer» respectivament. Començaven a crear-se escoles noves, també a Catalunya. De la mateixa manera que durant el segle de les Llums s'havia anat congriant el romanticisme, el segle XX es despertava amb un seguit d'experiències educatives que els desigs i els ideals de la gent del XIX havien fet possible enmig de les convulsions socials de l'època.

Antoni Tort

Departament de Ciències de l'Educació.

Escola Universitària de Mestres Balmes

5. FLOS, J. *Flos i Calcat i el Col·legi de Sant Jordi*, Arenys de Mar, 1979.

El moviment romàntic: motor d'unes atencions d'infermeria professionalitzades

*M Cinta Sadurní

El Romanticisme va influir en molts aspectes de la societat del segle XIX i les atencions d'infermeria no en van pas quedar al marge. És amb motiu de la commemoració de l'any del Segle Romàntic que la professora Maria Cinta Sadurní ens convida a fer una aproximació a la realitat de la infermeria i les atencions que donaven les infermeres durant aquesta època.

En aquest segle, les cures d'infermeria es realitzaven gairebé de forma exclusiva en les institucions hospitalàries, però com que hi havia molt pocs hospitals, eren les dones del nucli familiar les que tenien cura dels membres de la família.

Des del segle XVI fins al s. XIX a l'Europa protestant (Anglaterra, Alemanya...), la majoria de les dones que es dedicaven a la infermeria en institucions hospitalàries no tenien cap mena de formació, moltes eren analfabetes, prostitutes i fins i tot preses que commutaven part de la pena anant a treballar als hospitals. Però a mitjan del segle XIX varen començar els primers intents de millora de l'assistència sanitària, a partir de la formació tant intel·lectual com moral de les persones que havien d'atendre els malalts. Així va passar a Alemanya, on el Pastor Fliedner va fundar l'Institut de Kaiserswerth el 1833. Entre d'altres serveis, aquest institut disposava d'un hospital i d'una escola de diaconesses (nom que substituïa el d'infermeres a causa de la connotació negativa que tenia aquest terme a nivell social). Va ser en aquesta institució on, el 1851, es va formar durant 3 mesos Florence Nightingale, iniciadora del procés de professionalització de la infermeria.

En aquest període, Alemanya estava en ple moviment romàntic i sembla que alguns dels seus principis filosòfics van influir considerablement en Florence Nightingale. Mostra d'això és el llibre que va escriure el 1859, *Notes sobre la infermeria*, en el qual reflecteix el valor romàntic de considerar la naturalesa com l'absolut, com la manifestació suprema de la idea divina, en què tot està regit per un sentit unitari. Aquest aspecte es fa evident en l'objectiu que proposa per a la infermeria: posar el pacient en les millors condicions possibles per tal que la naturalesa actuï d'una manera positiva en ell. Aquestes millors condicions engloben: la llum, l'aire fresc, l'aigua pura, la neteja i el clavegueram eficaç, entre d'altres.

A Catalunya les cures d'infermeria estaven en mans de congregacions religioses, les quals volien trobar Crist en el dolor i en el sofriment de les persones. A més a més, com que les possibilitats de formació eren escasses i la difusió de la informació disponible era poca o gairebé inexistente, ens trobem amb unes atencions de caràcter caritatiu i solidari, considerades com un treball gairebé domèstic. És per tot això que en cap moment no es va valorar el seu treball des d'una perspectiva professional. Però a finals del s. XIX es va co-

Dibuix d'una sala d'hospital de Londres, l'any 1844.

mençar a plantejar la qüestió sobre qui era preferible que administrés cures d'infermeria, la religiosa o la infermera. En relació a aquesta pregunta, Santiago Ramon y Cajal, després d'un viatge que va fer a la Clark University i a un hospital per a persones que patien malalties nervioses i mentals, va comentar: *«Hospital en el qual, per cert, vaig poder apreciar els inestimables serveis prestats per les senyoretes infermeres, joves, ben educades, instruïdes en els elements de la medicina i que substitueixen allí avantatjosament les nostres Germanes de la Caritat».*

Tot i així, la societat espanyola continuava tenint una visió optimista de l'educació masculina i una de pessimista de la femenina, i així ho constatava Emilia Pardo Bazán: *«La dona és més apta en el seu providencial destí com més ignorant i estacionària, i mentre la intensitat d'educació constitueix per al baró honra i glòria, per a la femella és deshonor i gairebé monstruositat».*

Segons estadístiques de finals del s. XIX, el 71% de les dones espanyoles eren analfabetes. A la comarca

d'Osona l'any 1860, de 57.748 habitants que tenia el partit judicial de Vic, només 10.218 homes i 2.667 dones sabien de llegir i escriure; i a Manlleu, el 1877, només en sabien 840 homes i 360 dones de les 5.314 persones que hi vivien. També hi havia una manca total d'informació sobre mesures sanitàries, per exemple es considerava que una persona neta era la que es rentava les parts externes i visibles del cos (bàsicament les mans i la cara). A principis del s. XX en una conferència titulada: *«¿Llega la mujer a la maternidad con suficiente preparación para dar a la sociedad hijos sanos, fuertes y honrados?»*, Maria Baldó de Torres afirmava: *«Per dolorós i inconcebible que sembli, la dona arriba a la maternitat sense preparar-s'hi [...]. Educada la dona en camàndules il·lògiques, que la duen a una pura hipocresia... La mare renta instintivament el fill quan va brut, o bé no el renta mai; la mare conscient el renta com a mesura preventiva sense esperar que s'embruti; aquella dona el pit al seu fill cada vegada que plora; aquesta, amb més afecte, reglamenta a l'infant les mamades per*

tal d'evitar a l'estómac tendre un treball perjudicial en excés [...] Per això mateix, no pas per cap altra causa, convindria donar a la dona una educació maternal a consciència».

Davant d'aquesta realitat, una de les qüestions que hom es podria formular seria: el moviment romàntic, i en concret l'obra de Florence Nightingale, va repercutir en la infermeria espanyola? Sens dubte que sí, i en concret a través del Dr. Federico Rubio y Galí. Ell va ser ambaixador d'Espanya a Anglaterra de 1860 fins a 1870, època en què la infermeria anglesa ja gaudia de gran prestigi per l'actuació de F. Nightingale a la Guerra de Crimea, prestigi que es va consolidar quan la mateixa Nightingale va crear la primera escola d'infermeres. Allí és on el Dr. Rubio y Galí va gestar la idea de crear a Espanya una escola d'infermeres diplomades que poguessin oferir serveis de qualitat als malalts: *«aprendran el que correspongui a l'art d'atendre i tenir cura de forma artística i científica, se'ls donarà, per això, l'ensenyament de coneixements necessaris, adquirits en el període d'internat suficient i se les dotarà d'un certificat d'aptitud al cap dels 2 anys de servei que els permeti de guanyar-se la vida assistint malalts».* En tornar a Espanya, va fundar a Madrid l'Institut Operatori Federico Rubio y Galí com a centre d'ensenyament lliure de medicina, on va instal·lar la primera escola d'infermeres, anomenada de Santa Isabel d'Hongria.

Aquesta escola, a més de suposar un avenç per a la infermeria espanyola, va permetre de cobrir la necessitat que tenien els metges de disposar de personal preparat. La necessitat és la que va determinar una de les diferències més clares entre l'escola Nightingale i l'escola de Santa Isabel d'Hongria, ja que mentre la primera s'encaminava a donar una responsabilitat personal, a la de Madrid, la tendència era subordinar la infermeria a la medicina, a més d'impregnar-la del caràcter més religiós, fruit de la influència social.

A la segona meitat del s. XIX, a l'Estat espanyol hi havia una altra particularitat: les infermeres coexistien amb els practicants i les llevadores, amb funcions clarament diferenciades. Mentre les primeres, tot i no tenir legislades les funcions fins al 1915, eren el personal competent per proporcionar cures bàsiques als malalts (higiene, alimentació, passeig...) i estar al seu costat totes les hores del dia en els hospitals, els practicants tenien reconegudes les seves funcions des del 1888 i

entre d'altres activitats podien practicar cures, assistir els metges en les intervencions quirúrgiques, aplicar remeis dictats pels llicenciats en medicina, etc. En relació a les llevadores, només cal dir que tenien regulats els seus estudis des de mitjan segle XIX i que les seves funcions s'orientaven cap a l'assistència domiciliària. A partir de 1888 aquesta professió i la de practicant van seguir trajectòries paral·leles i les seves revàlides s'esmenaren conjuntament.

Els aires de renovació a la infermeria van tardar una mica a arribar a Catalunya: la primera escola fou la de la Germandat de Santa Madrona, creada el 1917.

Les institucions hospitalàries on van exercir part d'aquestes infermeres diplomades van iniciar, a la meitat del segle XIX, un procés de transformació a causa dels avenços de les ciències mèdiques. Alguns d'aquests canvis van ser la creació de serveis annexos com laboratoris, Rx, sectorització de les sales en funció de la malaltia que presentava la persona, i d'altres. A més, la incidència social de la tuberculosi va provocar la creació d'un gran nombre de sanatoris antituberculosos, i sanatoris d'altres malalties. En resum, fins aleshores les circumstàncies socials eren les que de forma prioritària havien determinat l'estructura i la funció dels hospitals, però a partir del segle XIX van ser els avenços de la ciència mèdica els que ho van determinar.

Però no tots els hospitals de l'Estat espanyol, inclosos els de Catalunya, van avançar al mateix ritme. En les ciutats petites, l'immobilisme es va fer més manifest. Aquest és el cas de l'Hospital Comarcal de Vic, anomenat de la Santa Creu, destinat bàsicament a acollir malalts de la ciutat, ja que si un foraster hi havia d'ingressar, el preu que havia de pagar per l'estada era força car. El 1879 el patronat d'aquest hospital va delegar moltes funcions a la Superiora de la Congregación Hijas de la Caridad de la qual depenia tot el personal no titulat. A l'hospital hi havia dues sales per atendre els malalts: una de comuna o de pobres i l'altra de malalts distingits. En cap cas no es contemplava poder disposar d'una habitació individual. El concepte de malalt que hi havia era el d'un pobre desgraciat que pagava les seves culpes i que només es podia guarir amb l'ajut diví i la súplica misericordiosa. Els malalts només tenien relació amb les monges i, a la sala comuna, la seva presència sovint era signe de di-

ferència i opressió. N'és un exemple el fet que en alguns hospitals de Barcelona, segons comenta Hortos i Cuní, calia resar el rosari i els tridua per a poder obtenir el poc menjar que donaven. És per això que hi havia una gran resistència a ingressar a l'hospital, tant pel descàndid social que representava com per la por que produïa. Això va provocar que moltes persones que presentaven malalties que la llei considerava de declaració obligatòria, s'amaguessin. Els obrers que patien una malaltia professional com a conseqüència de la impuresa de l'aire, la brutícia dels locals, el mefitisme de les comunes i la fatiga del treball excessiu, no rebien cap tipus d'atenció mèdico-hospitalària i, per tant, la mortalitat dins aquest grup social era molt alta.

Com a conclusió es podria dir que el s. XIX i el Romanticisme van ésser molt importants per a la professionalització de la infermeria, tant a Europa com a Espanya. I tot i que les condicions de vida d'una gran part de la població continuaven essent deplorables, fet que no permetia a les persones de poder tenir cura de la pròpia salut ni de la salut dels qui tenien al seu càrrec, els temes de salut pública van adquirir gran importància. És en aquest segle quan es comencen a fer estudis i a publicar obres sobre les condicions laborals, els problemes d'intoxicació professional; adquireixen rellevància els nens, sobretot durant els primers anys de vida, les altes taxes de mortalitat a causa de la verola, els dèficits nutricionals i la gran quantitat d'orfes. Només cal parar esment en el fet que, segons M. I. Vergés, en el tèxtil de Roda de Ter el 1858, de 453 obrers: 83 eren nens i 35 eren nenes. El I Congrés d'Higiene organitzat per l'Acadèmia d'Higiene de Catalunya, el 1906 va concloure que:

1. *Osona encapçala la mortalitat infantil al Principat.*
2. *Les causes principals de mortalitat a la comarca són: manca de desguassos, alcoholisme, brutícia, alimentació insuficient, manca d'aigües potables, ignorància i excés de treballs.*

3. *Reformes que calen de caràcter general i permanent: portar aigües potables, desguassos en condicions, construcció de carreteres i altres vies de comunicació, ventilació de les fàbriques i tallers, construcció d'hospitals i cases d'aïllament per a infecciosos i cases-bressol a les poblacions industrials.*

Bibliografia:

- DOMINGUEZ-ALCON, C, *La infermeria a Catalunya*, Barcelona, Editorial Rol, 1981.
- HERNANDEZ-MARTIN, F et al.: «Orígenes «Modernos» de la enfermeria española: Primera escuela de enfermeria en España». *Jano*, vol. XLVII, n. 1098, pp. 55-57.
- PINAR I GARCIA, M.E i HERNANDEZ MARTIN, F. «Orígenes «Modernos» de la enfermeria española: ¿Practicants y enfermeras, una misma profesión?», *Jano*, vol. XLVII, N. 1098, PP.69-72.
- RIERA, J *Historia, medicina y sociedad*, Madrid, Ed. Pirámide, 1985.
- SERRALLONGA I URQUIDI, J. i MARTIN RAMOS, J.LI. *Condicions materials i resposta obrera a la Catalunya contemporània*, vol. I: *La vida i la mort a la Catalunya treballadora, Osona 1880-1920*. Barcelona: Gombau de Besora, 1992.

M. Cinta Sadurní i Bassols
Professora de Fonaments d'Infermeria

Del romanticisme de l'espelma a la claror de la bombeta

*Joaquim Pla

Curiosament, el moviment romàntic comencà a les darreries del segle anomenat de les llums, el segle XVIII, quan en realitat només hi havia la penombra de les espelmes, les gresoles i els quinqués. Quan aparegué la claror de les bombetes en l'enllumenat públic i en el domèstic, a finals del segle XIX, el Romanticisme era a les acaballes. Aneu a saber si l'aparició d'artefactes tan prosaics trencà l'encanteri dels sensibles esperits romàntics.

Canvis científics i tecnològics en el Segle Romàntic

El títol d'aquest article i el preàmbul, més o menys juganers, volen expressar d'una manera senzilla, però contundent, les profundes transformacions que els descobriments científics i tecnològics del segle XIX causaren en la vida de les persones del món occidental, com mai no havia passat en cap altre temps pretèrit. Només cal tenir present que el segle XIX és testimoni d'innovacions tan diverses com: els generadors de corrent elèctric (dínamos i alternadors) i la ploma estilogràfica; el transformador i un primitiu cinema; el motor elèctric i l'anestèsia; l'automòbil i la dinamita; el telègraf i el ferrocarril; el telèfon i els raigs X...

Aquestes innovacions —que es poden sintetitzar amb tres paraules: electricitat, màquines i comunicacions— determinaren una segona revolució industrial, amb els consegüents canvis radicals en les formes i en les relacions de treball, en el desenvolupament de les ciutats i en la vida domèstica. Per primera vegada l'aplicació del coneixement científic influí decisivament en aquesta nova etapa del procés d'industrialització. La primera revolució industrial, la tèxtil, no s'havia fonamentat en cap base científica radicalment nova, sinó que fou obra dels inventors que amb enginyer artesanal construïren les màquines de vapor.

El trets més característics del moviment romàntic

(la fàcil exaltació del sentiment, de la fantasia, de la passió, i l'admiració de la sensibilitat) es contraposaven al caràcter pragmàtic que representava la ciència, la tècnica i la indústria. Els romàntics enaltien les concepcions estètiques i menyspreaven les idees utilitaristes: no tenien cap simpatia per l'industrialisme que els era contemporani.

Un aspecte rellevant en el fet de la ciència i de la tècnica durant el segle XIX és el nexa que hi hagué entre el pensament científic pur i les aplicacions pràctiques. A vegades la tècnica anava al davant i els fonaments teòrics venien més tard, com en el cas de l'energia calorífica. Les màquines de vapor es coneixien des de principis del segle XVIII, però els primers estudis teòrics no aparegueren fins un centenar d'anys més tard, l'any 1824, amb el treball del francès Sadi Carnot (1796-1832), que representa els inicis de la termodinàmica. En el cas de les ones electromagnètiques (o ones hertzianes) fou al revés. L'escocès James Clerk Maxwell (1831-1879) les anuncià en els seus treballs teòrics de la dècada dels seixanta, i l'alemany Heinrich Hertz (1857-1894) les detectà experimentalment per primera vegada a finals del 1887, quan Maxwell ja havia mort. Però el més curiós del cas és que ni Maxwell ni Hertz mai no van pensar que els seus descobriments poguessin tenir cap mena d'utilitat pràctica. L'italià Guglielmo Marconi (1874-1937) fou més murri, i el febrer de 1896, només

dos anys després de la mort de Hertz, patentà la radiotelegrafia, la telegrafia sense fils: la ràdio.

La frisança per poder governar la transmissió d'un senyal elèctric en un fil conductor havia sorgit amb les primeres experiències de la telegrafia elèctrica, l'any 1837. El 1851 entrà en funcionament un cable elèctric que unia telegràficament França i Anglaterra. El 1866 fou inaugurat un cable atlàntic entre Anglaterra i Amèrica.

Fonts d'energia, màquines i vida domèstica

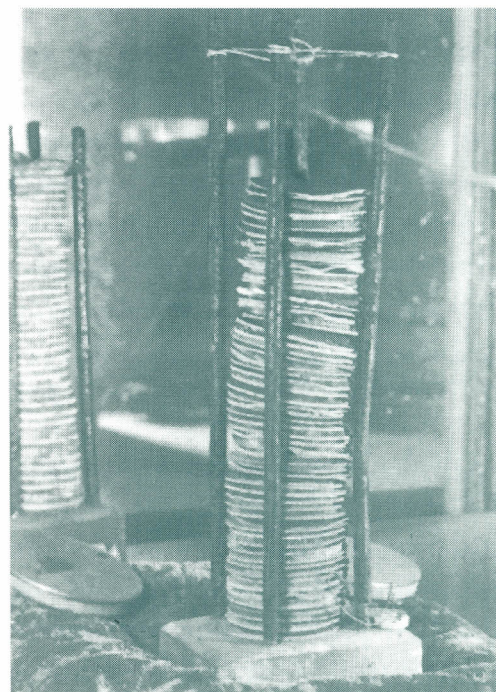
A l'apartat anterior deia que les innovacions que vesteixen amb un estil significatiu el segle XIX es podien sintetitzar amb tres paraules: electricitat, màquines i comunicacions. Doncs bé, estrebant una mica l'intent de síntesi, es pot dir que la base radicalment innovadora fou l'electricitat. Bona part de les millores en les màquines i en les comunicacions va ser el resultat de l'aplicació dels nous descobriments elèctrics i magnètics, els quals foren l'origen de noves fonts d'energia, com les centrals hidroelèctriques; de màquines revolucionàries, com els motors elèctrics, i d'unes possibilitats de comunicació que mai ningú no havia pogut imaginar, com el telègraf, el telèfon i la ràdio.

Tres fets concrets es poden considerar com la gènesi del floriment científic i tecnològic que trasbalsà la societat del XIX: la pila de Volta, el 1800; l'experiment d'Oersted, el 1820, i la inducció electromagnètica de Faraday, el 1831.

La pila de Volta

Fins al 1800 les úniques fonts d'electricitat (generadors) que hi havia eren les màquines d'electricitat estàtica per fricció i les ampolles de Leiden (condensadors). Aquestes fonts només produïen electricitat durant breus instants, mentre durava la descàrrega dels aparells. No es coneixia cap giny capaç de subministrar electricitat de forma permanent. Per tant, no era possible tenir corrents elèctrics persistents. De fet, aleshores ni tan sols no tenia sentit el concepte de corrent elèctric, només es podia parlar d'electricitat estàtica. L'italià Alessandro Volta (1745-1827) presentà la primera bateria elèctrica de la història l'any 1800. Consistia en un conjunt de recipients amb salmorra connectats en-

tre si per mitjà d'uns arcs metàl·lics que tenien un extrem de coure i l'altre de zenc. Les bateries dels cotxes d'ara no són gaire diferents de la primera de Volta. Tot seguit disposà en forma de pila un conjunt de discs de coure i de zenc alternats i separats per roba humitejada amb salmorra. Fou la primera pila elèctrica. L'origen del nom és ben fàcil d'entendre.

Croquis de pila dibuixat en una carta de Volta el 1801.

L'experiment d'Oersted

La pila de Volta és la primera font d'energia elèctrica permanent, i a partir d'aquell moment té sentit parlar de corrent elèctric. Aquest fet desencadenà tot un seguit de nous experiments, el més important dels quals fou el que va fer el danès Hans Christian Oersted (1777-1851) l'hivern de 1819. Oersted s'adonà que si una agulla imantada que assenyali el nord (una brúixola) es disposa en paral·lel per sobre o per sota d'un fil conductor, l'agulla es desvia quan passa corrent elèctric pel fil; la qual cosa volia dir que l'electricitat té efectes magnètics: el corrent elèctric té els mateixos efectes que els imants. Aquest experiment constitueix la primera connexió entre l'electricitat i el magnetisme. Els fenòmens elèctrics i els magnètics eren coneguts des de molt antic; les primeres observacions s'atribueixen a Tales de Milet (s. VI aC), però sempre s'havien consi-

derat fenòmens totalment independents l'un de l'altre. Amb el descobriment d'Oersted neix un nou concepte: l'electromagnetisme.

Producció d'electricitat amb un imant

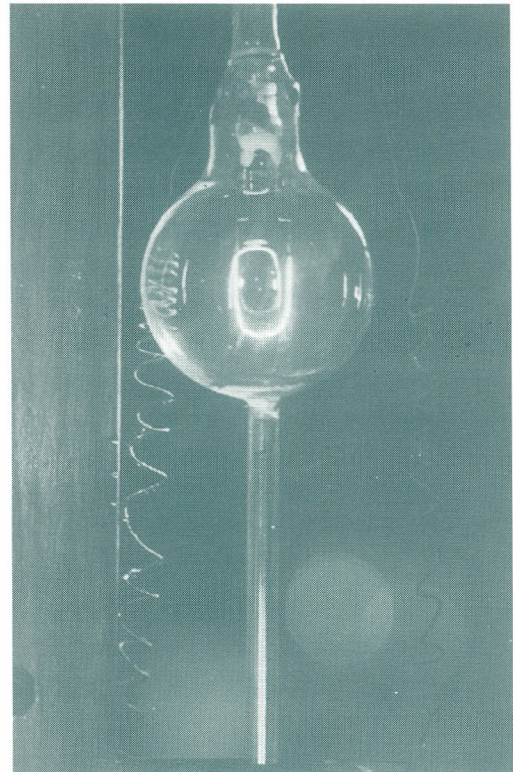
La forta convicció en la unitat que havien de tenir tots els fenòmens de la naturalesa era un sentiment comú en el pensament científic de l'època. Aquest convenciment estimulà la recerca d'una observació recíproca a la d'Oersted: si l'electricitat originava magnetisme, el magnetisme havia de produir electricitat. Michael Faraday (1791-1867) obtingué per primera vegada un corrent elèctric només amb l'acció d'imants l'any 1831. Demostrà que es genera un corrent elèctric en una bobina de fil conductor sempre que hi hagi un moviment relatiu entre una bobina i un imant. El descobriment de Faraday es coneix com el fenomen de la inducció electromagnètica i el portà a construir la primera dinamo, que transforma energia mecànica en elèctrica. L'invent de Volta transforma energia química en elèctrica. El principi físic que explica com s'obté electricitat en una central elèctrica surt de la troballa de Faraday, tant li fa que la central sigui hidroelèctrica, tèrmica, eòlica o nuclear. Val a dir que Faraday ja havia construït el primer motor elèctric l'any 1821.

Màquines i vida domèstica

S'havia encetat una fascinant cursa sense aturador cap a la construcció de motors elèctrics, de motors de combustió interna i de nous artefactes que havien de jugar un paper molt més radical que el que les màquines de vapor havien tingut en la primera revolució industrial. Les primeres centrals elèctriques es començaren a construir el 1891. Una de les més imponents fou la de les cascades del Niàgara.

Des de principis del segle s'havien establert sistemes d'enllumenat públic amb llums de gas, i en la dècada dels setanta s'il·luminaren fàbriques i alguns llocs públics amb la intensa llum de l'arc voltaic, però aquesta era tan sorollosa i produïa tant de fum que no es podia utilitzar en la vida domèstica. La llum clara a les cases la portà la bombeta d'incandescència, l'invent de la qual se sol atribuir a l'americà Thomas Alva Edison (1847-1931). Però la veritat és que les primeres bombetes les ideà l'anglès Joseph Wilson Swan (1828-

1914) a partir del 1848; el 1878 presentà la primera bombeta útil. Edison introduí millores, s'avançà a fer-ne la patent i es féu ric. El 1879 Edison va fer una demostració amb una bombeta que funcionà quaranta hores seguides. Es considera que el 1885 als Estats Units hi ha havia prop de 250.000 bombetes en funcionament. L'entrada de l'electricitat en la vida domèstica modificà molts costums de la vida quotidiana.

Rèplica exacta de la primera bombeta elèctrica que el 21 d'octubre de 1879 funcionà 20 hores seguides.

El pensament científic

Amb el nom de pensament científic em vull referir a aquells aspectes de la ciència que s'originen principalment a partir d'especulacions purament teòriques. En els apartats anteriors m'he centrat en els aspectes que tenen arrels experimentals i en les aplicacions tècniques. Com que la ciència del segle XIX florí en totes les disciplines, em limitaré a donar una pinzellada d'alguns punts de les formulacions teòriques que tingueren més relleu en les matemàtiques, la física i la biologia. La medicina, la química, l'astronomia i la geologia (la geologia es pot dir que pràcticament nasqué en el segle del qual parlem), mereixen, cadascuna d'elles, un

espai que va molt més enllà del que es pot dir en un simple article.

Les matemàtiques

La teoria de conjunts de l'alemany Georg Cantor (1845-1918) i les noves formulacions de la lògica matemàtica dels anglesos Augustus de Morgan (1806-1870) i George Boole (1815-1864) van servir per fonamentar el càlcul infinitesimal creat al segle XVII, i perquè l'italià Giuseppe Peano (1858-1932) i l'alemany David Hilbert (1862-1943) donessin rigor a les estructures matemàtiques amb una base axiomàtica. També són d'aquest temps les principals estructures algebraïques, com grup, anell i cos. Un matemàtic especialment emblemàtic és el francès Evariste Galois (1811-1832). Tot i la curta durada de la seva vida, va aportar idees fonamentals a la teoria de resolució d'equacions algebraïques, on ja utilitzà els conceptes de grup i de cos. Ara s'anomena *teoria de Galois* la part de l'àlgebra que estudia les extensions dels cossos. En anàlisi, generalitzà les integrals el·líptiques. Fou empresonat a causa d'activitats polítiques de república aferrissat i morí en un duel per qüestions amoroses quan encara no havia fet 21 anys. De segur que l'apassionament romàntic propi del seu temps degué influir en un final tan tràgic.

Una innovació particularment interessant fou la introducció de les geometries no euclídiades. Aquestes geometries es construeixen considerant que és possible imaginar un sistema geomètric que prescindeixi del cinquè postulat d'Euclides i que sigui exempt de contradiccions. El cinquè postulat diu que per un punt exterior a una recta es pot traçar una sola paral·lela. Les noves geometries diuen que per un punt exterior a una recta es poden traçar dues o més –infinites– paral·leles, o cap. Aquesta nova concepció topà amb molts detractors, com sol passar sempre que s'intenta una nova forma de pensar. Els principals creadors de les geometries no euclídiades foren l'alemany Carl Friedrich Gauss (1777-1855), el rus Nikolai Ivanovich Lobachevski (1793-1856) i l'hongarès János Bolyai (1802-1860). L'alemany Bernhard Riemann (1826-1866) generalitzà les geometries no euclídiades, en una de les quals els tres angles d'un triangle sumen més de 180° , i es coneix amb el nom de geometria hiperbòlica. Albert Einstein (1879-1955) demostrà que la geometria de

Riemann dona una representació de l'univers més bona que la geometria euclidiana. També Riemann fou un dels creadors de la geometria diferencial i d'una branca de la matemàtica totalment nova, la topologia.

La física

L'energia és una propietat que ara ens és familiar, però la relació entre treball, calor i energia i les diferents formes de manifestar-se portà de corcoll molts homes de gran saviesa. La clarificació conceptual és l'obra de l'alemany Julius Robert Mayer (1814-1878), de l'anglès James Prescott Joule (1818-1889) i de l'alemany Hermann von Helmholtz (1821-1894) en la dècada dels quaranta. Els seus estudis culminaren amb el principi de conservació de l'energia, el qual es considera la consecució més valuosa per a la unitat de la ciència.

Un dels processos més suggerents en el desenvolupament de la física és l'elaboració del concepte de camp. La idea de camp està lligada a l'anhel de trobar una explicació de les coses. De Newton hem après la llei que dona la mesura de la intensitat amb què tots els cossos s'atrauen, la llei de gravitació universal, i des de Newton hi ha hagut el desig constant de justificar d'alguna manera com uns objectes influeixen sobre uns altres: quina mena de mecanisme podem imaginar per explicar les interaccions. Quan no es tenia una resposta convincent a la pregunta de com es transmeten les interaccions, es parlava d'acció a distància. Faraday fou l'introduïdor de la idea de camp, aplicada a les interaccions magnètiques. El concepte de camp és oposat a la idea d'acció a distància. Segons Faraday, la presència d'un imant modifica les propietats de l'espai que l'envolta, i origina una nova propietat en el seu entorn que influeix sobre altres cossos situats prop de l'imant. L'imant crea una influència en la regió que el rodeja: la regió influïda s'anomena camp magnètic.

Maxwell recollí el concepte de camp de Faraday, el generalitzà i l'expressà en forma matemàtica creant la teoria del camp electromagnètic que, més tard, seguidors de Maxwell sintetitzaren en quatre equacions matemàtiques que governen tots els fenòmens elèctrics i els magnètics: les famoses quatre lleis de Maxwell. De la teoria de Maxwell se'n deduíren dues conclusions revolucionàries: que la llum és una ona electromagnètica i que era possible generar i propagar ones electromagnè-

tiques en l'espai per mitjà de circuits elèctrics oscil·lants. Avui dia ningú no en té el més mínim dubte!

Biologia

Dos personatges són punt de referència de la biologia del segle XIX: Louis Pasteur (1822-1895) i Charles Darwin (1809-1882).

Pasteur va fer estudis inèdits sobre la fermentació de llevats en la dècada dels seixanta, de primer en el vi i en la cervesa i després en la conservació de la llet, d'on prové el nom de *pasteurització*. El seu treball més important, però, fou el rebatiment de la teoria de la generació espontània de la vida, tot demostrant que els organismes que provoquen les fermentacions no apareixen espontàniament, sinó que provenen d'organismes vius microscòpics que són presents en l'aire. El 1873 començà l'estudi de les malalties infeccioses humanes i la seva teoria microbiana inspirà mesures d'asèpsia i d'antisèpsia. Potser el que el fa més conegut és l'èxit de les primeres vacunacions contra la ràbia, l'any 1885.

Si al segle XVII l'astronomia de Copèrnic va produir una revolució que destronà la Terra de ser el centre de l'univers i provocà una forta commoció en l'esperit dels homes, en el XIX la teoria de l'evolució de Darwin destronà l'home com a centre de la Terra i trastornà els models de pensament. El llibre de Darwin *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle Life*, publicat el 1859, ha tingut una influència en el pensament només comparable amb la de *Philosophiae naturalis principia mathematica* d'Isaac Newton (1642-1727) del 1687, i amb la dels 13 volums dels *Elements* d'Euclides del segle III aC.

La puixança de la ciència

Els efectes resultants de la ciència, de les màquines i dels nous enginyers eren tan espectaculars que s'estengué àmpliament un estat d'eufòria i de confiança en el poder de la ciència i en la idea de progrés que s'hi associava.

Aquest convenciment portà a pensar que els mètodes de la ciència eren aplicables a altres àmbits. Així es pretengué crear una teoria científica nova, la ciència de la història, designada amb el terme de materialisme històric.

A finals del segle, alguns homes de ciència arribaren a dir coses ben agosarades. Max Planck (1858-1947) diu que quan començà a estudiar física demanà parer sobre les perspectives de la carrera al catedràtic de l'assignatura, Phillipp von Jolly, el qual li respongué que era una ciència ja madura del tot, perquè amb el principi de conservació de l'energia, en certa manera, s'havia posat la corona final i s'estava acostant al mateix grau de perfecció que des de segles havia assolit la geometria.

És notori que el segle romàntic tingué un estret vincle amb la llum, com a objecte de recerca i com a element d'innovació. La llum és font de vida i afecta el sentiment. El poeta alexandrí Konstandínos P. Kaváfis (1863-1933) ho deixa entreveure en un poema escrit el 1920, quan vivia en un pis que no disposava d'electricitat i era il·luminat amb candeles i quinqués.

PERQUÈ ARRIBIN

Una candela basta. La seva llum feble
hi ve més bé serà més agradable
quan arribin les Ombres, les Ombres de l'Amor

Una candela basta. Que aquesta nit la cambra
no tingui gaire llum. Tot en ensomni
i en la suggestió, i amb poca llum
tot en ensomni així podré fantasiejar
perquè arribin les Ombres, les Ombres de l'Amor.

Avui som lluny de la penombra de les gresoles i dels quinqués que degueren il·luminar moments d'inspiració dels romàntics. Els carrers són plens a vessar de llums cridaners que enlluernen i les autopistes de la informació se'ns atansen per remoure un altre cop les nostres vides. Però mai no renunciarem a compartir taula amb amics a la tènue però romàntica llum d'una espelma.

Joaquim Pla i Brunet

Departament de Física i Enginyeria Elèctrica. EUV

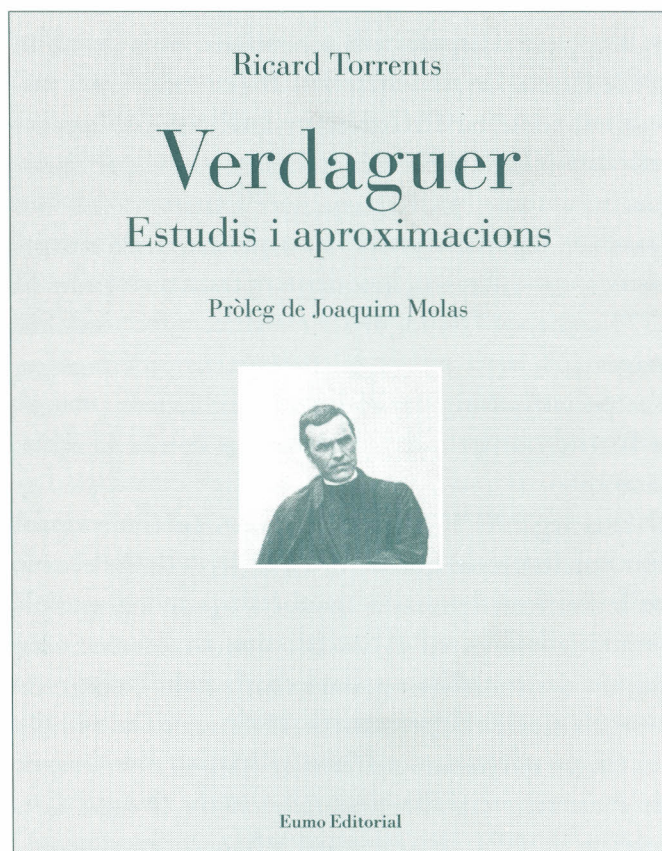
Verdaguer. Estudis i aproximacions

Ricard Torrents

Vic: Eumo Editorial, 1995

Ricard Torrents ha consagrat una part important de la seva tasca d'investigador a la figura i a l'obra de Jacint Verdaguer. Ara acaba d'aplegar en un dens volum de 450 pàgines setze estudis i conferències dels deu darrers anys. Dividit en cinc seccions, el llibre dedica les quatre primeres a temes biogràfics i a les obres poètiques fonamentals de la joventut i la maduresa de Verdaguer. La cinquena secció, que abraça setanta-cinc pàgines, conté la primera edició i l'anàlisi d'un poema inèdit de 331 versos, *La Pomerola*, escrit el 1896 i que és, de fet, una autobiografia en clau poètica de l'escriptor de Folgueroles. Si tot aplec de treballs dispersos –i, en aquest cas, a més, uns treballs importants i reiteradament citats pels estudiosos– ja és un fet important per ell mateix, la incorporació d'un text inèdit com *La Pomerola* –que ja ha estat qualificat com el gran poema llarg de la vellesa de Verdaguer– esdevé una veritable «perla» que corona esplèndidament el llibre.

El volum de Ricard Torrents, a desgrat de la varietat de temes que tracta, té una unitat de concepció evident: la de resituar críticament l'home i l'escriptor Jacint Verdaguer. En efecte, la figura de Verdaguer, perseguida pels escàndols que van amargar-li els darrers anys de vida i pels tòpics, com el del «pagès genial que va salvar la llengua», calia conèixer-la a fons i deslliurar-la d'apreciacions parcials, a vegades interessades i, és clar, injustes. Els estudis verdaguerians d'aquests últims anys han contribuït a rectificar, almenys entre els investigadors, aquesta imatge tòpica i a presentar-nos un Verdaguer amb una profunda consciència d'escriptor. Els treballs que recull el llibre de Ricard Torrents constitueixen justament un segment rellevant d'aquesta nova línia de la investigació verdagueriana, a la qual el professor Torrents ha coadjuvat, a més, amb altres llibres i treballs i amb l'organització de col·loquis científics –aquest any se celebra als EUV el quart–, l'edició des de fa deu anys de

l'Anuari Verdaguer i la presidència de la «Societat Verdaguer». Els *Estudis i aproximacions* de Ricard Torrents són, en definitiva, una aportació molt destacada al coneixement de Verdaguer i, sens dubte, una referència bibliogràfica obligada de la crítica verdagueriana.

Ramon Pinyol

Professor del Departament de Filologia Catalana de la Facultat de Traducció i Interpretació d'Osona